

Doc. dr. sc. Zlata Đurđević*

Dražen Tripalo[♠]

TRAJANJE PRITVORA U SVJETLU MEĐUNARODNIH STANDARDARDA TE DOMAĆEG PRAVA I PRAKSE

Autori se u radu bave pritvorom kao mjerom kojom se oduzima temeljno ljudsko pravo na slobodu iz aspekta međunarodnopravnih instrumenata za zaštitu ljudskih prava, judikature Europskog suda za ljudska prava, pravnih akata Vijeća Europe i Europske unije, judikature Ustavnog suda i Vrhovnog suda RH. Utvrđuju se i obrazlažu temeljna načela i pretpostavke određivanja i trajanja pritvora u europskom konvencijskom pravu kao i domaćem pravnom poretku s posebnim naglaskom na uvjete za produljenje pritvora. Osim materijalnopravnih uvjeta za ukidanje pritvora kao što su prestanak osnova za pritvor i načelo razmjernosti, važnu ulogu u ograničenju trajanja oduzimanja slobode pritvorom imaju rokovi trajanja pritvora za pojedini stadij postupka i ukupno za cijeli postupak. Stoga je važan dio rada posvećen rješavanju spornih pitanja računanja rokova za pritvor sukladno odredbama Zakona o kaznenom postupku te sudskoj praksi i smjernicama Vrhovnog suda RH.

I. Uvod

Problematika trajanja pritvora u radu je obrađena sveobuhvatno i iz različitih aspekata uključujući materijalnopravne pretpostavke za trajanje pritvora kao i procesnopravne pretpostavke vezane za procesna prava, obrazloženje sudske odluke o pritvoru i rokove trajanja pritvora. Uređenje pritvora, kao mjere kojom se oduzima temeljno ljudsko pravo na slobodu temelji se na međunarodnim instrumentima za zaštitu ljudskih prava. Stoga se u bitnom dijelu rad bavi pretpostavkama za određivanje i trajanje pritvora koje je postavila Europska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda odnosno novija sudska praksa Europskog suda za ljudska prava, a koje predstavljaju dio unutarnjeg poretka Republike Hrvatske. Posebno se razmatraju opće pretpostavke za oduzimanje slobode sukladno članku 5. Konvencije, zatim konvencijske obveze zakonodavca pri uređenju pritvora u odnosu na pretpostavku okrivljenikove nedužnosti, načelo razmjernosti, pritvorske osnove, procesna prava kao i uvjeta za cjelovito garantiranje prava na sudsko osporavanje zakonitosti pritvaranja. Osim kroz Europski sud, Vijeće Europe je svoje aktivnosti u području oduzimanja slobode pritvorom izvodilo i donošenjem preporuka te

* Doc. dr. sc. Zlata Đurđević, docentica na Katedri za kazneno procesno pravo Pravnog fakulteta u Zagrebu

[♠] Dražen Tripalo, sudac Kaznenog odjela Vrhovnog suda Republike Hrvatske

djelovanjem Komiteta za prevenciju mučenja i nehumanog i ponižavajućeg postupanja ili kazne. Uređenje pritvora, zbog uočene diskriminacije građana Europske unije iz drugih država članica u odnosu na vlastite državljane, došlo je i na agendu Europske unije. U okviru aktivnosti na stvaranju europskog područja slobode, pravde i sigurnosti, Europska komisija je u ovoj godini predložila okvirnu odluku o međusobnom priznanju sudskih odluka o određivanju mjera nadzora nad okrivljenicima kao alternative pritvoru. Trajanje pritvora u hrvatskom kaznenom postupku razmatra se iz aspekta zakonskih propisa kao i judikature Ustavnog suda RH i Vrhovnog suda RH. Utvrđuju se i obrazlažu temeljna načela i pretpostavke određivanja i trajanja pritvora u domaćem pravnom poretku s posebnim naglaskom na uvjete za produljenje pritvora. Osim materijalno-pravnih uvjeta za ukidanje pritvora kao što su prestanak osnova za pritvor i načelo razmjernosti, važnu ulogu u ograničenju trajanja oduzimanja slobode pritvorom imaju rokovi trajanja pritvora za pojedini stadij postupka i ukupno za cijeli postupak. Stoga je važan dio rada posvećen rješavanju spornih pitanja računanja rokova za pritvor sukladno odredbama Zakona o kaznenom postupku te sudskoj praksi i smjernicama Vrhovnog suda RH.

II. Pravo na slobodu kao temeljno ljudsko pravo

Pravo na slobodu u smislu zaštite osobne slobode pojedinca od arbitrarnog posezanja države neki autori smatraju najvažnijim temeljnim ljudskim pravom.¹ Iako je ijedno pravo teško uspoređivati i uzdizati iznad prava na život, navedena argumentacija je prihvatljiva iz aspekta težine posljedica koje su kroz povijest izazvane njegovim kršenjem nezakonitim i dugotrajnim zatočenjima kao i iz aspekta obaveza države u odnosu na njegovu regulaciju. Pravo na život kao i zabrana mučenja su apsolutna ljudska prava koja sukladno međunarodnim dokumentima o ljudskim pravima ne poznaju izuzetke. Međutim, pravo na slobodu je temeljno ljudsko pravo koje je pod određenim uvjetima derogabilno u mirnodopsko doba, a u vrijeme rata i drugog izvanrednog stanja dopušta se njegovo oduzimanje i izvan zakonskih pretpostavki.² I upravo zato jer ne može biti apsolutno ono predstavlja istinski i pravi objekt zaštite države i njezinog pravnog poretka.

Pravo na slobodu smatra se i najstarijim ljudskim pravom. Ono je kao ljudsko pravo ustanovljeno još 1215. godine u prvom dokumentu ustavnopravnog karaktera srednjovjekovne Engleske Magna Carta. Nadalje je njegova konstitucionalizacija na međunarodnopravnom nivou slijedila kroz *habeas corpus*, engleski srednjovjekovni sudbeni nalog za ocjenu zakonitosti uhićenja; članak 7. Deklaracije o pravima čovjeka i građanina iz 1789. godine kojom nije samo proklamirano pravo već i propisan način njegove zaštite; 1791. godine V. amandman Ustava Sjedinjenih Američkih Država propisao je da nitko ne smije biti lišen života, slobode i vlasništva bez pravičnog postupka; zatim univerzalnim međunarodnim dokumentima Ujedinjenih naroda o ljudskim pravima kao što su Opća deklaracija o ljudskim pravima 1948. godine i Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima iz 1966; regionalnim dokumentima o ljudskim pravima kao što su Europska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda iz 1950. godine, Povelja o temeljnim pravima u Europskoj uniji iz 2000. godine, Američka deklaracija o pravima i dužnostima čovjeka iz 1948. godine, Afrička povelja o pravima

¹ BINGHAM, TOM (2003) Personal Freedom And The Dillema Of Democracies, *International and Comparative Law Quarterly*, October, LexisNexis(TM) Academic

² V. čl. 15. Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda i čl. 17. Ustava Republike Hrvatske.

čovjeka i naroda iz 1981. godine, Opća islamska deklaracija o ljudskim pravima iz 1981. godine te ustavi i povelje o ljudskim pravima pojedinih država širom svijeta.

III. Europsko konvencijsko pravo o pritvaranju u kaznenom postupku

1. Općenito

Europska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda iz 1950. najznačajniji je pravni izvor uređenja pritvorskog prava u Europi.³ Autentična tumačenja njezinih odredaba koja daje Europski sud za ljudska prava, stvorila su korpus konvencijskog prava o pritvoru koje je zahvaljujući svom opsegu te obvezujućem pravnom učinku za nacionalne poretke oblikovao u značajnoj mjeri pritvorsko pravo država Vijeća Europe.

Zaštita prava na slobodu uređena je člankom 5. Europske konvencije. Njime se jamči pojedincu pravo na osobnu slobodu od arbitrarnih uhićenja, pritvaranja, zatvaranja i drugih mjera državne vlasti kojima se oduzima sloboda. Pravo na slobodu nije apsolutno ljudsko pravo pa u cilju njegove zaštite Konvencija propisuje uvjete pod kojim država može pojedincu oduzeti slobodu koji se mogu podijeliti u četiri skupine.

Prvo, u odredbi čl. 5. Konvencije taksativno se nabrajaju slučajevi u kojima je dopušteno osobi oduzeti slobodu kao što su izvršenje kazne zatvora, uhićenje i pritvaranje radi izvršenja sudskog naloga ili u kaznenom postupku, sprečavanje zaraznih bolesti, oduzimanje slobode osoba s duševnim smetnjama, alkoholičara, ovisnika o drogi ili skitnica, zbog nezakonitog ulaska u zemlju, protjerivanja ili izručenja (čl. 5. st. 1.a-f). Europski sud je rekao da je lista slučajeva u kojima se dopušta oduzimanje slobode konačna, te da je jedino njihovo usko tumačenje sukladno cilju i svrsi te odredbe.⁴ Ovlast države na oduzimanje slobode osobe protiv koje se vodi kazneni postupak propisan je odredbom čl. 5. st. 1.c. Konvencije prema kojoj: "Nitko se ne smije lišiti slobode, osim u sljedećim slučajevima i u postupku propisanom zakonom: c) ako je zakonito uhićen ili pritvoren radi dovođenja nadležnoj sudbenoj vlasti kad postoji osnovana sumnja da je počinio kazneno djelo ili kad je razumno vjerovati da je to nužno radi sprečavanja izvršenja kaznenog djela ili bijega nakon njegova počinjenja." Ova odredba dopušta uhićenje i pritvor samo u kontekstu kaznenog postupka zbog počinjenih kaznenih djela u prošlosti. Pritvaranje zbog sprečavanja budućih kaznenih djela odnosno preventivni pritvor krši čl. 5. st. 1. Konvencije.⁵

Drugo, oduzimanje slobode u navedenim slučajevima mora biti "zakonito", pod čime se podrazumijeva postojanje valjanog zakonom propisanog materijalnopravnog temelja odnosno opravdanih razloga u konkretnom slučaju koji isključuju arbitrarnost nadležnih tijela. Iz navedene odredbe toč. c vidljivo je da je Konvencija propisala tri materijalnopravne pretpostavke za pritvaranje (osnovana sumnja da je počinio kazneno djelo, kad je razumno vjerovati da je to nužno radi sprečavanja izvršenja kaznenog djela ili bijega nakon njegova počinjenja). Međutim, sud je proširio ovlast pritvaranja za još neke slučajeve.⁶

³ Usporedni pregled normi Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima i Europske konvencije koje se odnose na uhićenje i pritvor v. JOSIPOVIĆ, IVO (1998) *Uhićenje i pritvor*, Zagreb: Targa, 29-37.

⁴ *Ireland v. Ujedinjeno Kraljevstvo* iz 1979., *Van der Leer v. Nizozemska* iz 1990., *Wassink v. Nizozemska* iz 1990., *Quinn v. Francuska* iz 1995.

⁵ *Jecius v. Litva* iz 2000.

⁶ V. ovdje poglavlje 2.3. Legitimni razlozi za pritvor

Treće, sloboda se može oduzeti samo u postupku propisanom zakonom, što znači da država mora propisati zakonom postupak oduzimanja slobode i pridržavati ga se u svakom pojedinom slučaju. Stoga, iako je Sud za ljudska prava opetovano isticao da nije njegov zadatak preispitivanje pridržavanja unutarnjeg prava od strane nadležnih domaćih tijela, to neće biti slučaj kada Konvencija, kao u članku 5. izričito upućuje na domaće pravo, jer u tim slučajevima povreda domaćeg prava znači i povredu Konvencije.⁷ Međutim, oduzimanje slobode pojedincu sukladno postupku propisanim unutarnjim pravom samo po sebi nije odlučujuće za povredu Konvencije jer nijedno oduzimanje slobode koje je arbitrarno nikada se ne može smatrati zakonitim.⁸

Četvrto, odredbama st. 2., 3. i 4. čl. 5. Konvencije propisana su odgovarajuća procesna prava uhićenim, zadržanim ili zatvorenim osobama. Konvencijske postupovne garancije osobne slobode nisu identične u svim slučajevima dopuštenog oduzimanja slobode predviđenim člankom 5. stavkom 1. (a-f). Svrha odredaba članka 5. Konvencije je pružanje zaštite pojedincu od arbitrarnih i nasilnih oduzimanja slobode, a to će biti moguće ako su garancije koje mu se jamče prilagođene načinu oduzimanja slobode i njegovim osobnim obilježjima.⁹ Zato je konvencijskim pravom zagaraniran zaseban korpus procesnih prava uhićenim i pritvorenim osobama koji se razlikuje od korpusa prava predviđenog za primjerice osuđenog (st. 1. (a)) počinitelja kaznenog djela. Prava uhićenika i pritvorenika u kaznenom postupku koja su izričito zagaranirana odredbama čl. 5. st. 2, 3. i 4. su pravo na brzu obavijest o razlozima uhićenja i optužbi; pravo da u najkraćem roku bude izveden pred suca; pravo da u razumnom roku bude suđen ili pušten na slobodu do suđenja; pravo na pokretanje sudskog postupka u kojem će se brzo odlučiti o zakonitosti pritvaranja.

Pripadaju li pojedinoj osobi u konkretnom slučaju odgovarajuća konvencijska prava zagaranirana člankom 5. ovisi o tome može li se oduzimanje odnosno ograničenje njezinih prava podvesti pod oduzimanje prava na osobnu slobodu u smislu odredbe članka 5. stavka 1. (e) Konvencije. U dosadašnjoj praksi konvencijskih tijela pojavilo se kao prijeporno razlikovanje između ograničenja prava na osobnu slobodu i prava na slobodu kretanja s obzirom da je njihovo razlikovanje pitanje stupnja ili intenziteta, a ne prirode ili sadržaja ograničenog prava.¹⁰ Odredbe članka 5. Konvencije štite pravo na osobnu slobodu u njegovom klasičnom smislu, što znači fizičku slobodu osobe,¹¹ a ne odnose se na ograničenja slobode kretanja (*restrictions on liberty of movement*) koja su regulirana odredbama članka 2. Protokola 4. Pri utvrđivanju da li se radi o slučaju oduzimanja slobode, početna točka mora biti konkretna situacija pojedinca i treba se uzeti u obzir cijeli niz kriterija kao što su vrsta, trajanje, učinci i način primjene sporne mjere.¹² Međutim, u slučaju primjene pritvora odnosno oduzimanja slobode od strane državnih tijela zbog počinjenja kaznenog djela za svrhe kaznenog postupka nedvojbeno je da pritvorenoj osobi pripadaju konvencijska jamstva iz čl. 5. Konvencije.

⁷ *Winterwerp v. Nizozemska* iz 1979., toč. 46; *Wassink v. Nizozemska* iz 1990., toč. 25.

⁸ *Winterwerp*, toč. 45.

⁹ "Procesne forme koje zahtjeva Konvencije ne moraju nužno biti identične u svakom slučaju gdje se zahtijeva intervencija suda. U svrhu utvrđivanja da li postupak osigurava adekvatne garancije mora se uzeti u obzir posebna priroda okolnosti u kojima se postupak odvija." *De Wilde, Ooms and Versyp v. Belgija* (Slučaj belgijskih skitnica) iz 1970. godine, toč. 78.

¹⁰ *Guzzardi v. Italija* iz 1980., toč. 93.

¹¹ *Engel and others v. Nizozemska* iz 1976., toč. 58.

¹² *Engel and others*, toč. 59; *Guzzardi*, toč. 92; *Ashingdane v. Ujedinjeno Kraljevstvo* iz 1985., toč. 41.

2. Konvencijske obveze zakonodavaca pri uređenju pritvora

Sukladno čl. 1. Konvencije, države potpisnice dužne su osigurati svakoj osobi pod svojom jurisdikcijom prava i slobode zajamčene Konvencijom. Stoga, unutarnje pravo država potpisnica Konvencije mora biti sukladno s Konvencijom, uključujući generalna načela izrečena ili implicirana u njoj,¹³ a koja su utvrđena u obrazloženjima presuda Europskog suda. Opsežan korpus konvencijskog prava o pritvoru koji obvezuje nacionalnog zakonodavca pri uređenju pritvora obuhvaća niz načela i pravila. Kršenje bilo kojeg od prava koje Konvencija jamči pritvoreniku, čini pritvaranje nezakonitim. Konvencijske obveze zakonodavaca pri uređenju pritvora su:

1. Pretpostavka nedužnosti (čl. 6. st. 2.)

Pretpostavka nedužnosti je jedno od fundamentalnih kaznenoprocenih načela sa višestrukim učinkom na položaj okrivljenika i konstrukciju postupka. S jedne strane, ona ima brojne funkcije u kaznenom postupku koje osiguravaju pravično suđenje kao što su stavljanje tereta dokazivanja na tužitelja, pravilo *in dubio pro reo* te objektivnost suda,¹⁴ a s druge strane ona štiti građane protiv kojih se vodi kazneni postupak od neopravdanih ograničenja njihovih prava.¹⁵

Konvencija jamči pretpostavku nedužnosti odredbom čl. 6. st. 2. u okviru prava na pravičan postupak, međutim ona je istovremeno usko vezana s pravom na slobodu okrivljenika.¹⁶ Štoviše, u odnosu na uređenje pritvora, pretpostavka nedužnosti je aksiom iz kojeg izvire sva ostala pravila o oduzimanju slobode osobi protiv koje se vodi kazneni postupak. Okrivljenu osobu treba tretirati kao nedužnu, što znači da se joj se ne smije oduzimati sloboda zbog postojanja osnovane sumnje da je počinila kazneno djelo. Ona se ima pravo braniti sa slobode, a pritvoriti se može samo u svrhu vođenja kaznenog postupka. Pretpostavka nedužnosti brani prejudiciranje ishoda postupka, korištenje pritvora kao punitivne mjere kao i postojanje obligatornog pritvora koji bi se temeljio samo na sumnji o počinjenju teškog kaznenog djela.

2. Načelo razmjernosti

Iako pojam razmjernost ne nalazimo u Konvenciji, Europski sud je načelo razmjernosti razvio u odnosu na brojna konvencijska prava među kojima su i ona koja sukladno Konvenciji mogu biti ograničena od strane javne vlasti. Načelo razmjernosti u primjeni prisilnih mjera prema okrivljeniku usko je vezano uz pravo na slobodu i pretpostavku nedužnosti. Sud je primjenu načela razmjernosti na određivanje i trajanje pritvora izveo iz odredbe čl. 5. st. 1. Konvencije prema kojoj pritvor mora biti nužan za ostvarivanje njegovih legitimnih ciljeva. To znači da pritvor može biti primijenjen u kaznenom postupku samo kada je to apsolutno nužno odnosno kao krajnja mjera i samo toliko koliko je to nužno. Sud je u više navrata rekao da se produljenje pritvora može opravdati samo temeljem relevantnih i dovoljnih razloga za zaštitu javnog interesa (*relevant and sufficient public interest reasons*) koji, usprkos pretpostavci nedužnosti, pretežu nad načelom poštivanja osobne slobode.¹⁷ Osim toga, za procjenu zakonitosti razloga za pritvor Sud primjenjuje i dodatni kriterij arbitrarnosti prema kojem će oduzimanje slobode biti

¹³ *Winterwerp v. Nizozemska*, toč. 45.

¹⁴ V. KRAPAC, 2003, 310-315.

¹⁵ *Ibid.*, 12.

¹⁶ Pretpostavka okrivljenikove nedužnosti predstavlja temeljno načelo regulacije odnosa između pojedinca i državne represivne vlasti. . KRAPAC, 2003, 223.

¹⁷ *Primjerice Kreps v. Poljska* iz 2001.

arbitrarno i u slučaju kada je razlog legitiman ali je nerazmjeran svrsi koja se njime želi ostvariti.¹⁸

3. Legitimni razlozi za pritvor (čl. 5. st. 1.c i st. 3.)

Pod legitimnim razlozima za pritvor podrazumijevaju se materijalnopravne činjenice koje je nadležno tijelo dužno utvrditi prije odlučivanja o pritvoru te o čijem postojanju ovisi hoće li osoba biti lišena slobode ili ne. Obaveza njihova propisivanja u nacionalnom pravu proizlazi iz riječi "zakonito" (engl. *lawful*, fran. *la détention régulière*, njem. *rechtmäßig*) u čl. 5. st. 1. Konvencije. Konvencijsko pravo je najdetaljnije razradilo opći uvjet za pritvor. Razumna sumnja podrazumijeva postojanje činjenica ili podataka temeljem kojih bi objektivni promatrač vjerovao da je osoba počinila kazneno djelo.¹⁹ Stupanj vjerojatnosti u postojanje krivnje neke osobe za kazneno djelo, koji opravdava određivanje pritvora, može biti i niži od onog koji opravdava podnošenje optužnice protiv nje.²⁰ Međutim, postojanje osnovane sumnje nije dovoljan razlog za pritvor nakon određenog vremena već se sudbena vlast mora pozvati i na druge razloge za produljenje oduzimanja slobode.²¹ Od posebnih osnova, Europska konvencija izričito u čl. 5. st. 3. predviđa opasnost od bijega²² i iteracijsku opasnost,²³ dok je koluzijska opasnost priznata kroz judikaturu Suda.²⁴ Osim ovih klasičnih *causae arresti*, Sud je u izuzetnim slučajevima priznao i pravo na održavanje javnog reda,²⁵ uključujući brigu za zaštitu optužene osobe kao posebnu osnovu za trajanje oduzimanja slobode.²⁶

4. Pravo na obavijest (čl. 5. st. 2.)

Osobi kojoj je oduzeta sloboda izričito je Konvencijom zagarantirano pravo na obavijest odredbom čl. 5. st. 2. koja glasi: "Svatko tko je uhićen mora u najkraćem roku biti obaviješten, na jeziku koji razumije, o razlozima toga uhićenja i o svakoj optužbi protiv sebe." To pravo se u slučaju pritvaranja jamči kroz obvezu države da pritvorenu osobu u najkraćem mogućem roku obavijesti o razlozima, odnosno materijalnopravnim pretpostavkama za pritvor kao i osnovama optužbe protiv sebe i to na jeziku koji razumije. Pojam "u najkraćem roku" (*promptly*) tumači se s obzirom na okolnosti konkretnog

¹⁸ CLAYTON, RICHARD / TOMLINSON, HUGH (2000) *The Law of Human Rights*, Oxford: Oxford University Press, 483.

¹⁹ *Fox, Campbell and Hartley v. Ujedinjeno Kraljevstvo* iz 1990.

²⁰ Sud je to argumentirao shvaćanjem po kojem je cilj ispitivanja pritvorene osobe upravo u potvrđivanju ili opovrgavanju sumnje u kazneno djelo koja je dovela do uhićenja. Stoga činjenice na kojima se sumnja osniva ne moraju biti utvrđene s istim stupnjem vjerojatnosti kao one na kojima se temelji optužba kao sljedeći stadij kaznenog postupka ili čak osuda neke osobe, pa je stoga uhićenje ili pritvor, utemeljeno na takvim činjenicama, opravdano i u slučaju ako se tijekom kasnijeg postupka sumnje rasprše i mogućnost podizanja optužnice otpadne. *Murray v. Ujedinjeno Kraljevstvo* iz 1994.

²¹ *Kemmache v. Francuska* iz 1991.; *Nikolova v. Bulgaria* iz 1999.; *Kreps v. Poljska* iz 2001.

²² *V. Stögmüller v. Austria* iz 1969.; *Letellier v. Francuska* iz 1991.

²³ Iako tekst odredbe o iteracijskoj opasnosti koji glasi: "kad je razumno vjerovati da je to nužno radi sprečavanja izvršenja kaznenog djela" može se tumačiti kao preventivni pritvor, ono je u predmetu *Lawless v. Ireland* iz 1961. bilo odbijeno s obrazloženjem da bi takvi "zaključci bili odbojni temeljnim načelima Konvencije". V. CLAYTON / TOMLINSON, 2000, 489.

²⁴ *V. Wemhoff v. Njemačka* iz 1968. i *W v. Švicarska* iz 1993.

²⁵ *Letellier v. Francuska* iz 1991.

²⁶ *IA v. Francuska* iz 1998.

slučaja, no u dosadašnjoj praksi se smatrao prihvatljivim rok od 7 sati,²⁷ 24 sata²⁸ i 2 dana,²⁹ dok se rokom od 10 dana kršila Konvencija.³⁰

Svrha prava na obavijest je omogućavanje pritvorenoj osobi da ocijeni zakonitost svog prisilnog smještaja i ako to smatra potrebnim pokrene postupak za kontrolu zakonitosti pred sudom. Usku vezu između prava iz odredaba st. 2. i 4. čl. 5. Konvencije sud je istaknuo u presudi *X. v. Ujedinjeno Kraljevstvo* rekavši da svatko tko je ovlašten na pokretanje postupka u kojem će se brzo odlučiti o zakonitosti oduzimanja slobode može učinkovito upotrijebiti to pravo samo ako je brzo i adekvatno informiran o činjenicama i pravnom osnovu na kojima se temelji oduzimanje slobode.³¹ Stoga, je pravo na obavijest osobe kojoj je oduzeta sloboda inkorporirano i u čl. 5. st. 4. Konvencije.³² Pravo na obavijest nalazimo i u čl. 6. st. 3.a Konvencije kao dio prava na pravičan postupak. Međutim, pravo na obavijest pritvorenika iz čl. 5. obuhvaća pravni i činjenični temelj za pritvor, dok čl. 6. zahtijeva detaljniju i širu obavijest o prirodi i razlozima optužbe protiv njega radi pripremanja obrane.

5. Pravo na dovođenje pred sud u najkraćem roku (čl. 5. st. 3.)

Prema čl. 5. st. 3. Konvencije "svako uhićen ili pritvoren u uvjetima predviđenim stavkom 1.c ovoga članka mora se u najkraćem roku izvesti pred suca, ili pred drugo zakonom određeno tijelo sudbene vlasti". Kao što to proizlazi iz teksta Konvencije osoba se mora od strane javne vlasti koja ju je uhitila izvesti pred suca. To je obveza države koja se izvršava automatski bez obzira na postojanje zahtjeva osobe kojoj je oduzeta sloboda.³³ Konvencijska tijela su dosta strogo tumačila rok izvođenja pred sud.³⁴ Tako je još Komisija ustanovila da on ne smije biti duži od četiri dana.³⁵

6. Pravo na suđenje u razumnom roku ili puštanje na slobodu (uz jamstvo; čl. 5. st. 3.)

Prema čl. 5. st. 3. svatko uhićen ili pritvoren ima pravo u razumnom roku biti suđen ili pušten na slobodu do suđenja, što se može uvjetovati davanjem jamstva da će ta osoba pristupiti suđenju. Iako bi gramatičko tumačenje odredbe dovelo do zaključka da država može izabrati između suđenja u razumnom roku i puštanja na slobodu, Sud je odbio takvo tumačenje jer krši pravo na suđenje u razumnom roku svih optuženika sukladno čl. 6. st. 1. Konvencije, bez obzira jesu li pritvoreni ili ne. Okrivljenik ima pravo na obranu sa slobode, a može se pritvoriti samo u slučaju postojanja legitimnih razloga za pritvor.

²⁷ *Fox, Campbell and Hartley v. Ujedinjeno Kraljevstvo* iz 1990.

²⁸ *X. v. Danska* iz 1975.

²⁹ *Skoogstrom v. Švedska* iz 1981.

³⁰ *Van der Leer v. Nizozemska* iz 1990.

³¹ *X. v. U.K.*, toč. 66; *H.B. v. Švicarska* iz 2001.

³² *Keus v. Nizozemska*, toč. 50.

³³ *TW v. Malta* iz 1999.

³⁴ Konvencijski pojmovi o rokovima u kojima se mora ostvariti neko pravo zajamčeno Konvencijom podložni su tumačenju Suda, ali to nikako ne znači da su neprecizni već da se tumače s obzirom na konkretne okolnosti slučaja. Stoga je neispravno najviše europske standarde zaštite ljudskih prava nazvati "kaučuk normom". Tako BRKIĆ, BRANKO (1999) *Zadržavanje - uhićenje - pritvor*, Aktualnosti novoga kaznenog zakonodavstva i Zakona o zaštiti osoba s duševnim smetnjama, 83-87, 85.

³⁵ *Brongan v. Ujedinjeno Kraljevstvo* iz 1988.; *Tas v. Turska* iz 2001.

Obligatoran pritvor odnosno zakonsko pritvaranje počinitelja određenih teških kaznenih djela krši ovu odredbu Konvencije.³⁶

Obrana sa slobode može se uvjetovati i jamstvom. U engleskom pravu odredba o pravu na suđenje sa slobode tumači se "obrnuto" odnosno pretpostavlja se pritvaranje optuženika za vrijeme kaznenog postupka koji ima pravo na puštanje na slobodu uz jamstvo koje može biti uskraćeno samo ako postoje uvjeti za pritvor. Suvremene alternativne mjere za pritvor temelje se također na ovoj odredbi. Sud je dužan prilikom odlučivanja o pritvoru razmotriti može li se okrivljenikova nazočnost osigurati alternativnim mjerama, a njegovo propuštanje da to učini krši st. 3. čl. 5. Konvencije.³⁷

Razumni rok suđenja procjenjuje se temeljem istih kriterija za čl. 5. kao i čl. 6. Konvencije, koji obuhvaćaju: složenost predmeta, ponašanje optuženika i učinkovitost domaćih javnih vlasti, ali i okolnost da se okrivljenik nalazi u pritvoru.³⁸ Pitanje razumnog roka ne može se ocjenjivati apstraktno pa nije ustanovljen maksimalan rok trajanja pritvora, već se procjenjuje s obzirom na okolnosti svakog predmeta. Stoga je Sud prihvaćao kao razumne i rokove suđenja pritvorenika u trajanju od dvije godine i sedam mjeseci,³⁹ pa čak i četiri i pol godine,⁴⁰ ali je smatrao kršenjem Konvencije pritvor u trajanju od četiri godine i tri mjeseca⁴¹ te pet godina i 11 mjeseci, iako se radilo o složenom predmetu.⁴²

7. Pravo na sudsko osporavanje zakonitosti pritvaranja

Pravo osobe kojoj je oduzeta sloboda na pristup sudu zbog osporavanja zakonitosti lišenja slobode fundamentalno je procesno pravo zagarantirano odredbom čl. 5. st. 4. Konvencije koja glasi: "Svatko tko je lišen slobode uhićenjem ili pritvaranjem ima pravo pokrenuti sudski postupak u kojem će se brzo odlučiti o zakonitosti njegova pritvaranja ili o njegovu puštanju na slobodu ako je pritvaranje bilo nezakonito". Konvencijsko pravo na pristup sudu je suvremeni izraz povijesnog prava na *habeas corpus*, sudbenog naloga za ocjenu zakonitosti uhićenja kojim se od vremena srednjeg vijeka u Engleskoj osiguravala sudska kontrola odluke o oduzimanju osobne slobode.⁴³

Osoba kojoj je oduzeta sloboda ima pravo pokrenuti postupak osporavanja zakonitosti smještaja bez obzira je li odluku donijelo upravno ili sudsko tijelo. Naime, Europski sud je u jednoj svojoj presudi naveo da je država dužna pojedincu sukladno čl. 5. st. 4. Konvencije osigurati pristup sudu kada je odluka o oduzimanju slobode donesena od strane upravnog tijela, ali da se isto ne primjenjuje kada odluku donese sud na završetku sudskog postupka.⁴⁴ Međutim, jednom kasnijom presudom pojašnjeno je da se navedena

³⁶ U predmetu *Caballero v. Ujedinjeno Kraljevstvo* iz 2000. Europski sud za ljudska prava je osudio Ujedinjeno Kraljevstvo jer je zakonom iz 1994. godine ograničila ovlast suda da uhićenog okrivljenika pusti na slobodu uz jamstvo ako se postupak vodi zbog pet teških kaznenih djela ubojstva i silovanja. Povrijeđena je odredba čl. 5. st. 3. ESLJP koja traži da se puštanje na slobodu može uvjetovati davanjem jamstva da će ta osoba pristupiti suđenju.

³⁷ *Jablonski v. Poljska* iz 2000.

³⁸ *Kreps v. Poljska* iz 2001.

³⁹ *Contrada v. Italija* iz 1998.

⁴⁰ *W v. Švicarska* iz 1993.

⁴¹ *Kreps v. Poljska* iz 2001.

⁴² *Erdem v. Germany* iz 2002.

⁴³ O pravnom sredstvu *habeas corpus* v. KRAPAC, 2003, Narodne novine, 226.

⁴⁴ *De Wilde, Ooms and Versyp*, toč. 76.

rečenica odnosi samo na odluku o oduzimanju slobode, a ne regulira razdoblje oduzimanja slobode u kojem se mogu pojaviti nova pitanja koja utječu na njegovu zakonitost.⁴⁵

Konvencijsko pravo razlikuje dvije kategorije sudskih odluka o oduzimanju slobode s obzirom na mogućnost naknadne kontrole njihove zakonitosti. Prvu kategoriju čine oduzimanja slobode temeljem sudskih odluka koje u sebi inkorporiraju zahtjeve koje postavlja čl. 5. st. 4. pa ne postoji potreba njihove naknadne kontrole. Primjer je izricanje kazne zatvora počinitelju kaznenog djela presudom u kaznenom postupku sukladno čl. 5. st. 1. a Konvencije. Drugu kategoriju čine sudske odluke kod kojih se oduzimanje slobode temelji na razlozima koji se mijenjaju protekom vremena pa sukladno čl. 5. st. 4. mora postojati mogućnost naknadne kontrole zakonitosti oduzimanja slobode. Tu pripadaju pritvor kao i prisilni smještaj osoba s duševnim smetnjama,⁴⁶ oduzimanje slobode izricanjem kazni neodređenog ili diskrecijskog doživotnog zatvora mladim, opasnim ili duševno poremećenim kazneno odgovornim počiniteljima kaznenih djela,⁴⁷ te mjere smještaja recidivista.⁴⁸

Da bi pravo na sudsko osporavanje zakonitosti pritvaranja bilo zagwarantirano sukladno Konvenciji moraju biti ispunjene sljedeće pretpostavke:

a) *Opseg osporavanja zakonitosti.* Pravo pritvorene osobe na pristup sudu zbog osporavanja zakonitosti oduzimanja slobode obuhvaća pravo na osporavanje kako materijalnopravne, tako i procesnopravne zakonitosti. Propisivanje postupka u kojem osoba može osporavati samo formalnu zakonitost postupka određivanja pritvora, a ne i suštinsku utemeljenost odluke o pritvoru ne ispunjava standard prava na pristup sudu iz čl. 5. st. 4. Konvencije. Naime, iako ta odredba ne zahtjeva da pritvorena osoba ima pravo na sudsku kontrolu svih okolnosti slučaja, dakle na postupak u kojem bi sud odlučivao o meritumu kaznenog postupka, kontrola mora biti dovoljno široka da obuhvati pretpostavke koje prema Konvenciji suštinski uvjetuju zakoniti smještaj.⁴⁹ Kontrola materijalnopravnih pretpostavki nužna je jer i jedna formalno legalna odluka može biti nezakonita, *inter alia*, ako nadležna vlast zloupotrijebi svoje ovlasti postupajući u zloj vjeri, hirovito ili sa pogrešnim ciljem, ako odluka nije potkrijepljena dovoljnim dokazima ili ako njezinu činjeničnu osnovu niti jedna razumna osoba ne bi mogla prihvatiti.⁵⁰

b) *Sud.* Tijelo pred kojim pritvorena osoba ima pravo pokrenuti postupak kontrole zakonitosti oduzimanja slobode je, prema izričitom tekstu čl. 5. st. 4. Konvencije, isključivo sud. Konvencijska tijela priznaju status suda u smislu čl. 5. st. 4. Konvencije

⁴⁵ *X. v. U.K.* toč. 51.

⁴⁶ *Winterwerp*, toč. 55.

⁴⁷ *V. predmete Weeks v. Ujedinjeno Kraljevstvo* iz 1988.; *Thynne, Wilson and Gunnell v. Ujedinjeno Kraljevstvo* iz 1990; *Hussain v. Ujedinjeno Kraljevstvo* iz 1996.

⁴⁸ Kao npr. mjera oduzimanja slobode prema odluci Vlade koja se temelji na stalnoj sklonosti kriminalitetu i opasnosti za društvo, dakle relativnim konceptima, a svrha joj je zaštita društva i resocijalizacija koja se postiže odgovarajućim tretmanom. *V. Van Droogenbroeck v. Belgija* iz 1982. godine.

⁴⁹ *X. v. Ujedinjeno Kraljevstvo* iz 1989., toč. 58.; *E v. Norveška* iz 1990.

⁵⁰ Tako je u slučaju *X. v. Ujedinjeno Kraljevstvo* iz 1981. godine Europski sud presudio da se postupkom *habeas corpus*, koji je prema engleskom pravu osiguravao osobi kojoj je oduzeta sloboda pravo na pristup sudu, ne jamči pravo na sudsko osporavanje zakonitosti oduzimanja slobode u smislu čl. 5. st. 4. Konvencije. U postupku *habeas corpus* sud je imao zadatak ispitati da li je odluka upravnog tijela (*The Home Secretary*) donesena u postupku sukladnom relevantnom zakonodavstvu i *common law* načelima, ali nije mogao ući u meritum odluke o prisilnom smještaju kako bi ispitao njezinu materijalnopravnu zakonitost. *X. v. U.K.*, toč. 56

ako postoje organizacijska obilježja suda, te provode postupak sudskog karaktera.⁵¹ Iz organizacijskog aspekta sud mora biti nezavisan od izvršne vlasti, kao i od stranaka u slučaju.⁵²

c) *Sudski postupak*. Postupak u kojem se osporava zakonitost pritvaranja mora biti sudski. Postupak će imati sudski karakter ako su pravila po kojima postupka unaprijed propisana, te ako jamči pojedincima odgovarajuće garancije s obzirom na vrstu oduzimanja slobode o kojoj se radi.⁵³

d) *Procesna prava pritvorenika*. U pravilu procesna prava koja ima pritvorenik u postupku osporavanja zakonitosti pritvaranja, izjednačena su procesnim pravima optuženika sukladno čl. 6. Konvencije. Stoga ona obuhvaćaju pravo na branitelja, pravo na besplatnu obranu kada to nalažu interesi pravde, pravo na pripremu obrane i savjet prije ročišta, pravo na sudjelovanje i osobno saslušanje na ročištu na kojem se odlučuje o produljenju pritvora,⁵⁴ pravo na kontradiktoran postupak. Tako je Sud našao da je došlo do kršenja čl. 5. st. 4. kada je na ročištu u žalbenom postupku bio prisutan državni odvjetnik ali ne pritvorenik koji se žalio,⁵⁵ kada pritvorenik nije imao isto pravo na uvid u spis predmeta kao tužitelj.⁵⁶

e) *Pravo na donošenje brze odluke*. Odredba čl. 5. st. 4. Konvencije izričito garantira postupak u kojem će se brzo (engl. *speedily*, fran. *à bref délai*, njem. *ehetunlich*) odlučiti o zakonitosti oduzimanja slobode ili o puštanju na slobodu ako je njezino oduzimanje bilo nezakonito. Vrijeme koje je nadležnom tijelu potrebno da donese odluku o zakonitosti pritvaranja važna je komponenta ocjene je li osobi oduzeta sloboda arbitrarno ili ne, pa zaštita od arbitrarosti koju pruža čl. 5. st. 4. *inter alia* podrazumijeva da nadležni sud mora odlučiti "brzo".

Rok za odlučivanje o zakonitosti pritvora, duži je od roka za dovođenje uhićene osobe pred sud, a procjenjuje se također s obzirom na konkretne okolnosti slučaja, uključujući radnje državnih tijela i odugovlačenje od strane okrivljenika. Teret dokaza za garantiranje prava na brzu odluku je na državi, a ona ima obvezu da organizira svoj pravosudni sustav učinkovito, tako da niti godišnji odmori sudaca, niti opseg posla nisu opravdani razlozi kada se radi o pravu na slobodu.⁵⁷ Tako je Sud smatrao da razdoblje od 20 dana od postavljanja zahtjeva do donošenja odluke krši Konvenciju.⁵⁸

f) *Periodična kontrola postojanja razloga za pritvor*. Sadržaj obveza koje odredba čl. 5. st. 4. nameće državama razlikuje se s obzirom na vrstu i okolnosti oduzimanja slobode.⁵⁹ U slučaju pritvaranja iz navedene konvencijske odredbe izvedena je i dodatna obveza za državu da samoinicijativno provjeri postojanje materijalnopravnih pretpostavki za pritvor u određenim intervalima. Ta pozitivna dužnost države proizlazi iz činjenice da pritvorski

⁵¹ *De Wilde, Ooms and Versyp*, toč. 76.-78.

⁵² *Ibid.* toč. 76.; *H.B. v. Švicarska* iz 2001.

⁵³ Navedeno tumačenje pojma sud zauzeto je u slučajevima: *De Wilde, Ooms and Versyp* iz 1971, *Campbell and Fell* iz 1984, te *Sramek* iz 1984.

⁵⁴ *Trzaska v. Poljska* iz 2000.; *Grauzinis v. Litva* iz 2002.; *Wloch v. Poljska* iz 2002.

⁵⁵ *Toth v. Austrija* iz 1991.

⁵⁶ *Alva v. Njemačka* iz 2001.; *Lietzov v. Njemačka* iz 2001.; *Schöps v. Njemačka* iz 2001.

⁵⁷ *Bezicheri v. Italija* iz 1989. i *E v. Norveška* iz 1990.

⁵⁸ *GB v. Švicarska* iz 2002.

⁵⁹ *X. v. Ujedinjeno Kraljevstvo*, toč. 52.

razlozi nisu okolnosti stalne prirode, već su podložne promjenama, odnosno mogu vremenom prestati postojati.⁶⁰ Za razliku od slučaja oduzimanja slobode na temelju formalnog razloga osude presudom kaznenog suda na kaznu zatvora, koja se ne može naknadno promijeniti, a kao što je već rečeno niti njezina zakonitost može prema odredbi članka 5. stavka 4. biti dovedena u pitanje,⁶¹ kod pritvora oduzimanje slobode temelji se na aktualno postojećim, ali varijabilnim okolnostima. Konvencija zahtijeva da svako oduzimanje slobode na neodređeno vrijeme na temelju pretpostavki koje su po svojoj prirodi protekom vremena podložne promjeni mora ne samo biti podvrgnuto sudskoj kontroli, već se ta kontrola mora provoditi u razumnim intervalima.⁶² S obzirom da kontrola zakonitosti na zahtjev pritvorene osobe ovisi o njezinoj volji, garantiranje tog prava ne garantira i provođenje kontrole u razumnim intervalima.

Razvijena su dva mehanizma za ispunjenje obveze periodične kontrole zakonitosti pritvora. Jedan je određivanje pritvora na određeno razumno vrijeme nakon kojeg se on automatski ukida, a može se produžiti samo ako se ponovno utvrdi, uz poštivanje istih garancija, da i dalje postoje razlozi za pritvor. Drugi mehanizam je izricanje smještaja na neodređeno vrijeme ili duže određeno vrijeme uz obveznu kontrolu postojanja pretpostavki u razumnim intervalima. Aktiviranje i potreba za kontrolom po službenoj dužnosti ovisi i o tome je li pritvorena osoba sama postavila zahtjev za kontrolu zakonitosti. Naime, Konvencija obvezuje na kontrolu postojanja pritvorskih razloga, ali države ugovornice su slobodne same izabrati način na koji će izvršiti svoje obveze, pa nije u nadležnosti konvencijskih tijela da odlučuju koji je najbolji ili najprikladniji način provođenja sudske kontrole u ovom području.⁶³ Stoga će država povrijediti odredbu članka 5. stavka 4. ako u razumnom intervalu nije provjerila postojanje pritvorskih razloga, a kontrola zakonitosti oduzimanja slobode nije provedena niti na zahtjev osobe.⁶⁴ Što je razuman interval ovisi o prirodi slučaja, ali je sud rekao da priroda pritvora zahtijeva kratke intervale, i da je jedan mjesec razuman rok u kontekstu pritvora.⁶⁵

8. Pravo na naknadu štete

Konvencija u čl. 5. st. 5. garantira svakome tko je uhićen ili pritvoren suprotno odredbama čl. 5. Konvencije pravo na odštetu, što podrazumijeva da je država dužna nezakonito pritvorenoj osobi osigurati učinkovito pravno sredstvo za naknadu štete.

3. Preporuke Vijeća Europe

Vijeće Europe donijelo je dvije preporuke važne za pravni režim pritvora i prava pritvorenika. Godine 1980. Vijeće Ministara donijelo je *Preporuku o pritvoru za vrijeme suđenja*⁶⁶ u kojoj se odredbe Europske konvencije i judikatura Europske komisije i Suda za ljudska prava koji uređuju pritvor uspostavljaju kao europski standardi. Preporuka se sastoji od četiri grupe načela. Kao temeljna načela (I) određuju se pretpostavka okrivljenikove nedužnosti, nužnost i izuzetnost primjene pritvora te isključenje obligatornog i punitivnog pritvora. Načela primjenjiva na odluke o pritvoru (II)

⁶⁰ *Winterwerp*, toč. 55.

⁶¹ V. FROWEIN, JOCHEN /PEUKERT, WOLFGANG (1996) *Europäische Menschenrechtskonvention (EMRK - Kommentar)*, Kehl: Engel Verlag, 136.

⁶² *Bezicheri v. Italija* iz 1989.; *Winterwerp*, toč. 55; *Herczegfalvy v. Austria*, toč. 231.

⁶³ *X. v. Ujedinjeno Kraljevstvo*, toč. 52.

⁶⁴ *V. Musical v. Poljska* iz 1999, toč. 52.

⁶⁵ *Bezicheri v. Italija* iz 1989.

⁶⁶ Recommendation No. R (80) 11 concerning Custody Pending Trial

obuhvaćaju materijalnopravne pretpostavke za pritvor i procesna prava pritvorenika sukladno čl. 5. Konvencije, ističe važnost konkretnih okolnosti vezanih za djelo i počinitelja te načelo razmjernosti. Alternativne mjere koje mogu supstituirati pritvor (III) se pojedinačno navode i zahtjeva se izbjegavanje pritvora njihovom primjenom. Načela koja se primjenjuju na istragu i suđenje prema pritvoreniku (IV) su da se postupak mora provesti što je brže moguće i to se mora nastojati ostvariti svim naporima, uračunavanje pritvora u kaznu i razvoj fondova za naknadu štete neosuđenim pritvorenicima.

Preporuka o prenapučenosti zatvora i povećanju zatvorske populacije iz 1999. godine⁶⁷ razmatra te pojave kao najveći izazov ne samo zatvorskim upravama već i uopće pravosudnim sustavima pojedinih država i to kako u pogledu ljudskih prava tako i u odnosu na učinkovit upravljanje penalnim institucijama. Stoga se preporuča vladama država članica Vijeća Europe da ponovno razmotre svoje zakonodavstvo i praksu u pogledu prenapučenosti zatvora i povećanja zatvorske populacije te da u tu svrhu primjene načela iz preporuke. Znatno udio u zatvorskoj populaciji imaju i pritvorenici pa preporuka sadrži posebne odredbe vezane za mjere smanjenja broja pritvorenika. U njima se upućuje na načela Preporuke o pritvoru za vrijeme suđenja iz 1980., pledira da se određivanje pritvora i njegovo trajanje svedu na minimum sukladno interesima pravde kao i za najširu moguću upotrebu mjera alternativnih pritvoru a posebno se upozorava na mogućnosti nadzora okrivljenika upotrebom elektroničkih uređaja.

Daljnji dokument Vijeća Europe koji se odnosi na prenapučenost zatvora te režim i uvjete pritvora je publikacija "Standardi Komiteta za prevenciju mučenja i nehumanog i ponižavajućeg postupanja ili kazne Vijeća Europe" (*The CPT standards*) od 15. rujna 2003.⁶⁸ U njoj se ističe da je prenapučenost često posebno akutna u zatvorima u kojima se izvršava pritvor. Komitet ističe da trošenje više novaca na povećavanje zatvorskih kapaciteta neće riješiti problem, već da je potrebno revidirati postojeće pravo i praksu u odnosu na pritvor.⁶⁹

IV. Europska unija: europski nalog o mjerama opreza (*European supervision order*)

Ugovor o Europskoj uniji u čl. 6. st. 2. proklamira da će Unija poštivati temeljna prava sukladno Europskoj konvenciji za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda. Osim toga, i sam Ugovor o Europskoj uniji propisuje da je Unija utemeljena na slobodi, demokraciji, poštivanju ljudskih prava i temeljnih sloboda te vladavini prava i načelima koji su zajednički državama članicama. Poštivanje prava na slobodu sukladno europskim standardima u Europskoj uniji potvrđuje i Povelja o temeljnim pravima Europske unije iz 2000. godine koja u čl. 6. propisuje: Svatko ima pravno na slobodu i osobnu sigurnost.

Prema Ugovoru o Europskoj uniji iz Amsterdama iz 1997. godine jedan o temeljnih ciljeva Unije je njezino razvijanje iz dotadašnjeg "prostora bez unutarnjih granica" u "prostor slobode, sigurnosti i pravde" (čl. 2. toč. 4. UEU). Sadržaj i smisao tog pojma razrađen je na posebnom sastanku šefova država i vlada država članica održanog u Tampereu u Finskoj 1999. godine posvećenog stvaranju prostora slobode, sigurnosti i pravde u EU. Smisao stvaranja prostora slobode, sigurnosti i pravde je osigurati istinsku slobodu kretanja pojedinaca na teritoriju EU. Nakon što su stupanjem na snagu drugog Schengenskog sporazuma 1993. godine ukinute granične kontrole na unutarnjim

⁶⁷ Recommendation No. (99) 22 concerning Prison Overcrowding and Prison Population Inflation

⁶⁸ V. www.cpt.coe.int

⁶⁹ *The CPT standards*, poglavlje "Prison overcrowding", odlomak 28, str. 24.

granicama između država članica nastao je zajednički prostor sa slobodnim kretanjem ljudi, kapitala, robe i usluga te zajedničko tržište, ekonomska i monetarna unija. Međutim, nacionalne granice nisu ukinute za nacionalna tijela vlasti kao što je policija i pravosuđe, a kaznenopravna zaštita kao i kaznenopravna prisila ostala je u nacionalnim okvirima. To je značilo da sloboda građana EU, koja uključuje slobodu kretanja na području EU, ne postoji pod jednakim sigurnosnim uvjetima i s jednakom mogućnošću ostvarivanja pravde. Razvijanjem prostora slobode, sigurnosti i pravde Europska unija bi trebala podići razinu sigurnosti na cijelom teritoriju Europske unije (čl. 29. st. 1. Ugovora o EU) te omogućiti da građani imaju pristup sudovima i tijelima vlasti u bilo kojoj državi članici pod istim uvjetima kao u svojoj vlastitoj. Zaštita dobara i temeljnih prava građana EU mora biti jednaka na cijelom području Unije.

Jedno od područja u kojemu građani država članica nisu jednaki na cijelom teritoriju EU je određivanje, trajanje i uvjeti pritvaranja. Procjenjuje se da je svake godine oko 10.000 građana EU zadržano u pritvoru u drugoj državi članici od one u kojoj imaju boravište.⁷⁰ Istraživanja koja je provela Europska komisija pokazuju da su građani iz drugih država članica EU češće i duže pritvoreni nego domaći građani. Razlog je u tome što sudovi smatraju da kod ove kategorije građana postoji veći rizik opasnosti od bijega zbog nedostatka socijalnih veza u državi u kojoj im se sudi. Statistički podaci također pokazuju da je udio EU građana veći u pritvoreničkoj populaciji od opće zatvorske populacije.⁷¹ Osim toga, EU građani u pritvoru su suočeni s problemom jezika i razumijevanja pravnog sustava različitog od vlastitog. U odnosu na primjenu alternativnih mjera za pritvor prema građanima EU uočena su dva problema. S jedne strane, sudovi ih ne izriču građanima drugih država članica jer postoji veća opasnost od bijega te je manja mogućnost njihove provedbe i kontrole. S druge strane, odluke o mjerama alternativnim pritvoru nisu automatski priznate među državama članicama pa stoga nisu niti prenosive preko nacionalnih granica.

Diskriminacija građana EU na način da su pritvarani u situacijama u kojima ne bi bili u vlastitoj državi te da im pritvor traje duže nego u državi boravka nije spojiv sa europskim prostorom slobode i pravde. Osim toga, nejednaki tretman građana predstavlja i smetnju slobodnom kretanju građana na teritoriju EU. Stoga je u Europsko vijeće u okviru petogodišnjeg Haškog programa za jačanje slobode, sigurnosti i pravde u EU⁷² i Akcijskog plana za provedbu Haškog programa⁷³ predvidjelo rješavanje ovog problema izradom prijedloga za međusobno priznanje između država članica odluka o mjerama nadzora kojima se zamjenjuje pritvor dakle mjerama opreza.

U okviru aktivnosti u ostvarivanju "prostora slobode, sigurnosti i pravde" u Europskoj uniji, u 2006. godini Europska komisija je po prvi puta predložila mjeru vezanu za pritvorenike država članica EU: Prijedlog za Okvirnu odluku Vijeća o europskom nalogu za nadzor u kaznenim postupcima između država članica Europske unije.⁷⁴ Radi se o novom zakonodavnom instrumentu međusobnog priznanja odluka o mjerama nadzora okrivljenika koji ima za cilj da okrivljenik bude podvrgnut takvoj mjeri u državi članici u

⁷⁰ Commission staff working document, accompanying document to the Proposal for a Council framework decision on the European supervision order in pre-trial procedures between member States of the European Union, SEC(2006) 1080, 2.

⁷¹ Ibid. 3.

⁷² OJ C 053, 03.03.2005.

⁷³ OJ C 198, 12.08.2005.

⁷⁴ Proposal for a Council framework decision on the European supervision order in pre-trial procedures between member States of the European Union, COM(2006) 468 final

kojoj prebiva umjesto da bude u pritvoru države u kojoj se vodi postupak. Europski nalog za nadzor okrivljenika bila bi sudska odluka koju izdaje nadležno tijelo države u kojoj se sudi radi vraćanja okrivljenika u državu u kojoj prebiva pod uvjetom da se podvrgne mjerama nadzora koje će osigurati vođenje postupka i prisutnost u kaznenom postupku.⁷⁵

V. Trajanje pritvora u hrvatskom kaznenom postupku

1. Općenito

Pritvor je mjera procesne prisile oduzimanja osobne slobode okrivljenika, koju pod propisanim zakonskim uvjetima određuje sud tijekom kaznenog postupka i koja se sastoji u privremenom zatvaranju radi osiguranja određene svrhe propisane kaznenim procesnim pravom.⁷⁶ S obzirom da se radi o najtežoj mjeri za osiguranje nazočnosti okrivljenika u kaznenom postupku jer se temeljno ljudsko pravo na slobodu oduzima osobi za koju vrijedi pretpostavka nedužnosti detaljno je uređena ne samo Zakonom o kaznenom postupku već i Ustavom RH.

Ustav RH sadrži brojne odredbe kojima se uređuje pritvor. S jedne strane radi se o odredbama kojima se štiti pravo na slobodu (čl. 22.),⁷⁷ a s druge strane se ustavnim odredbama izričito uređuje pritvor. Ustav RH propisuje formalne ili procesnopravne pretpostavke za pritvor koje odgovaraju jamstvima Europske konvencije, a za razliku od konvencijskog prava, ustavopisac je prepustio zakonodavcu da odredi slučajeve u kojima će se odrediti pritvor odnosno svrhe pritvora. Ipak, u čl. 16. st. 1. Ustava RH propisani su razlozi zbog kojih se mogu ograničiti prava i slobode općenito pa i pravo na slobodu, a koji uključuju zaštitu slobode i prava drugih ljudi, pravi poredak, javni moral i zdravlje čime se ograničava zakonodavac u propisivanju razloga za pritvor. Daljnja načela koja su važna za određivanje pritvora, a koja Ustav RH proklamira su načelo razmjernosti u čl. 16. st. 2.⁷⁸ i pretpostavka okrivljenikove nedužnosti u čl. 28.⁷⁹

Zakon o kaznenom postupku Republike Hrvatske⁸⁰ vrlo detaljno, poštujući međunarodno pravne standarde zaštite okrivljenika, pa i nadmašujući minimalne standarde koji su postavljeni europskim dokumentima kao i jamstva koja imaju okrivljenici u nekim drugim europskim državama, uređuje pritvorsko pravo. Taj pozitivni trend jačanja prava okrivljenika u Hrvatskoj da se brani sa slobode vidljiv je u zadnjih desetak godina kada je došlo do ukidanja obligatornog pritvora,⁸¹ povišenja zakonskog praga za izricanje pritvora

⁷⁵ Detaljnije v. Commission staff working paper, Annex to the Green Paper on mutual recognition of non-custodial pre-trial supervision measures, SEC (2004) 1043.

⁷⁶ KRAPAC, 2003, 285.

⁷⁷ Čl. 22. Ustava RH: Čovjekova je sloboda i osobnost nepovrediva. Nikomu se ne smije oduzeti ili ograničiti sloboda, osim kada je to određeno zakonom, o čemu odlučuje sud.

⁷⁸ Čl. 16. st. Ustava RH: Svako ograničenje slobode i prava mora biti razmjerno naravi potrebe za ograničenjem u svakom pojedinom slučaju.

⁷⁹ Čl. 28. Ustava RH: Svatko je nedužan i nitko ga ne može smatrati krivim za kazneno djelo kod mu se pravomoćnom sudskom presudom ne utvrdi krivnja.

⁸⁰ "Narodne novine" broj 110/97., 27/98., 58/99., 112/99., 58/02., 143/02. i 115/06.

⁸¹ ZKP-om iz 1997. godine i u naš postupak je uveden obligatorni pritvor zbog težine kaznenog djela koji se okrivljeniku stavlja na teret. Prema čl. 102. st. 1. koji je ukinut novelom iz 1999. godine istražni sudac je morao odrediti pritvor čim je protiv neke osobe postojala sumnja da je počinila najteži i najpogibelniji oblik kaznenog djela za koje je u zakonu propisana kazna dugotrajnog zatvora.

zbog teških okolnosti djela sa osam na dvanaest godina,⁸² propisivanja apsolutnih rokova trajanja pritvora ukupno i za pojedini stadij, uvođenja široke palete mjera opreza kao alternativa pritvoru⁸³ kao i uspostavljanja nadležnosti Ustavnog suda za odlučivanje o zakonitosti oduzimanja prava na slobodu pritvorom. Ustavni sud RH je 1998. godine zauzeo stajalište da je radi učinkovite zaštite ustavnog prava na slobodu, ljudsko dostojanstvo i prava uhićenika, ustavna tužba dopuštena.⁸⁴ S druge strane, ipak treba navesti da postoje i suprotni zakonodavni trendovi kao što su produljenje zakonskih rokova za trajanje pritvora,⁸⁵ kao i negativni trendovi u sudskoj praksi kao što su povećanje broja pritvorenika, produženo trajanje pritvora, neučinkovitost mjere zadržavanja, nedovoljno uvažavanje načela razmjernosti te nedostatna primjena mjera opreza.⁸⁶

Trajanje pritvora ovisi o tome postoje li razlozi za njegovo ukidanje. Određivanje pritvora i njegovo trajanje uvjetovano je (ne)postojanjem materijalnopravnih razloga koje opravdavaju pritvor ali i (ne)postojanjem određenih procesnopravnih činjenica. Materijalnopravni razlozi koji dovode do ukidanja pritvora su prestanak razloga odnosno osnova na temelju kojeg je pritvor određen i primjena načela razmjernosti, a procesnopravni razlozi su isticanje rokova za trajanje pritvora u određenom stadiju ili ukupno te izricanje oslobađajuće presude ili presude kojom se optužba odbija. U nastavku će se posebno analizirati kroz naše zakonodavstvo i sudsku praksu pritvorski razlozi, načelo razmjernosti i trajanje rokova za pritvor.

2. Prestanak razloga za pritvor

Naše pravo poznaje opći uvjet za pritvor i četiri posebna pritvorska razloga (*causae arresti*). Posebni pritvorski razlozi su: opasnost od bijega, koluzijska opasnost, iteracijska opasnost i opasnost od uznemiravanja javnosti.⁸⁷ Osim njih postoji i pritvor zbog izbjegavanja dolaska na glavnu raspravu (čl. 102. st. 3. ZKP) i pritvor prema osobama s duševnim smetnjama (čl. 458. st. 1. ZKP).

2.1. Osnovana sumnja

Opći uvjet za pritvor je osnovana sumnja da je određena osoba počinila kazneno djelo (čl. 102. st. 1. ZKP) koji se definira kao visok stupanj vjerojatnosti da je okrivljenik počinio kazneno djelo. Radi se o istom stupnju vjerojatnosti koji se zahtijeva za započinjanje kaznenog postupka, ali ne i onom koji je potreban za prelazak u stadij optuživanja,

⁸² Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o kaznenom postupku od 20. svibnja 2002., NN 58/2002.

⁸³ Rokovi za ukupno trajanje pritvora kao i mjere opreza su uvedene Zakonom o kaznenom postupku iz 1997. godine koji je stupio na snagu 1. siječnja 1998.

⁸⁴ Odluka U-III-1162 od 2. 12. 1998. O praksi Ustavnog suda u odnosu na dopuštanje ustavne tužbe protiv rješenja o pritvoru v. MRŠIĆ, GORDANA (2002) Pritvor kao mjera osiguranja nazočnosti okrivljenika u kaznenom postupku, Hrvatska pravna revija, br. 11., 143-149.

⁸⁵ Kritiku primjene ove pritvorske osnove u našoj sudskoj praksi v. JOSIPOVIĆ, IVO (2000) Novo hrvatsko pritvorsko pravo: raskorak između želja i rezultata, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, br. 2., 789-801, 797-799.

⁸⁶ O navedenim trendovima v. *ibid.*

⁸⁷ O pojedinim pritvorskim osnovama v. JOSIPOVIĆ, UHIĆENJE I PRITVOR, 1998, 301-335; LJUBANOVIĆ, VLADIMIR (1999) Osiguranje nazočnosti okrivljenika u kaznenom postupku, *Pravni vjesnik*, br. 1-2, 40-64, 50-54; PAVIŠIĆ, BERISLAV (2005) Komentar Zakona o kaznenom postupku, Rijeka: Žagar, 142-146.

odnosno podizanje optužnice.⁸⁸ Isto tako, Zakon ne traži utvrđivanje višeg stupnja vjerojatnosti nego za druge mjere opreza. U slučaju nedostatka dovoljno dokaza za osnovanu sumnju neće doći samo do ukidanja pritvora već i do obustave kaznenog postupka odnosno donošenja oslobađajuće presude. U tom slučaju će pritvorena osoba sukladno čl. 25. st. 4. Ustava RH i čl. 480. st. 1. toč. 1. ZKP imati pravo na naknadu štete za oduzimanje slobode pritvorom.⁸⁹

2.2. Opasnost od bijega

Temeljni razlog za određivanje pritvora je opasnost od bijega. Kazneni postupak se u pravilu ne može voditi bez prisustva okrivljenika na glavnoj raspravi, pa bi njegov bijeg bio smetnja za vođenje kaznenog postupka. Uz notorni slučaj kada je okrivljenik u bijegu i za njim je raspisana tjeratica, ZKP primjerice navodi da opasnost od bijega postoji ako se okrivljenik krije ili se ne može utvrditi njegova istovjetnost. U bijegu je onaj koji prije, za vrijeme ili nakon počinjenja djela pobjegne iz svog stana te se nije u novi uselio ili tko ode u inozemstvo kako bi postao nedostupan tijelima kaznenog progona. Krije se onaj tko nije prijavljen ili ima lažno ime ili živi na nepoznatoj adresi kako bi trajno ili duže vrijeme izbjegao postupak. Međutim, moguće je da sud prejedicira opasnost od bijega odnosno da procijeni da će okrivljenik pokušati pobjeći i dok je dostupan pravosudnim tijelima. Sudska praksa je razvila niz okolnosti čija ukupna ocjena dovodi do postojanja opasnosti od bijega. Neke od tih okolnosti su: česta promjena boravišta ili zaposlenja, upotreba lažnog imena ili dokumenata, bijeg u ranijem predmetu, nepostojanje obiteljskih i profesionalnih veza, posebni odnosi s inozemstvom, državljanstvo, imovina, težina zapriječene / očekivane kazne. To su različite konkretne okolnosti i dokazi iz kojih svatko može, po pravilima iskustva, zaključiti da će okrivljenik nastojati bijegom osujetiti kazneni postupak.

Zakon predviđa niz alternativnih mjera za pritvor zbog opasnosti od bijega kao što su jamstvo te mjere opreza zabrana napuštanja boravišta, obaveza okrivljenika da se povremeno javlja određenoj osobi ili državnom tijelu, te privremeno oduzimanje putne i druge isprave za prijelaz državne granice. Stoga, sud ne bi trebao odrediti odnosno trebao bi ukinuti pritvor zbog bijega uvijek kada ocijeni da se ta opasnost može otkloniti jednom od navedenih mjera.

2.3. Koluzijska opasnost

Koluzijska⁹⁰ opasnost je opasnost od ometanja odnosno opstrukcije kaznenog postupka sprečavanjem dokazivanja. Sud može utvrditi njezino postojanje ako postoji osnovana sumnja da će okrivljenik uništiti, sakriti, izmijeniti ili krivotvoriti dokaze ili tragove odnosno utjecati na svjedoke, sudionike ili prikrivače. Okolnosti iz sudske prakse koje upućuju na ovu opasnost su primjerice u slučaju postojanja dva supočinitelja od kojih je jedan u bijegu⁹¹ ili ako je djelo planirano na način da predviđa uništenje dokaza i utjecaj

⁸⁸ V. ovdje. III. 2.3. Legitimni razlozi za pritvor i bilješka 19.

⁸⁹ U čl. 480. st. 1. toč. 1. kaže se da "Pravo na naknadu štete pripada i osobi: 1) koja je bila u pritvoru, a nije došlo do pokretanja kaznenog postupka (...)". S obzirom da se pritvor može odrediti samo protiv okrivljenika, odnosno osobe protiv koje je započeo kazneni postupak, navedeni dio odredbe treba brisati.

⁹⁰ Lat. *colludere* - šurovati, tajno se dogovarati

⁹¹ "... po odredbi čl. 225. st. 2. ZKP/97 okrivljenik ima pravo (uz ostalo) braniti se i šutnjom, te nije dužan ni odgovarati na pitanja, a za takvu obranu okrivljenika nije predviđena bilo kakva sankcija, odnosno posljedica. Stoga obrana šutnjom sama za sebe ne može imati za posljedicu utvrđivanje osnove pritvora zbog koluzione opasnosti, kako se to pogrešno poziva pobijano rješenje u svom obrazloženju.

Osim toga, odredbom toč. 2. st. 2. čl. 102. ZKP/97, uz ostalo, je određeno da će se pritvor odrediti protiv okrivljenika : "...ako postoji osnovana sumnja da će ...ometati kazneni postupak utjecajem na svjedoke,

na svjedoke. S obzirom da zakon traži postojanje osnovane sumnje za ocjenu ove opasnosti, sud mora imati dokaze a nije dovoljno postojanje samo osnova sumnje ili vjerovanje na temelju iskustva.

Zakon je sam ograničio trajanje pritvora po ovoj osnovi s obzirom na njegovu svrhu, pa sukladno čl. 108. st. 1. ZKP pritvor će se ukinuti čim budu prikupljeni, odnosno izvedeni dokazi zbog čijeg je osiguranja pritvor određen, a najkasnije do završetka glavne rasprave. U praksi se pritvor po ovoj osnovi rijetko određuje nakon podizanja optužnice.

Alternativne mjere pritvoru postoje i u slučaju koluzijske opasnosti. To su sljedeće mjere opreza: zabrana posjećivanja određenog mjesta ili područja, zabrana približavanja određenoj osobi i zabrana uspostavljanja ili održavanja veze s određenom osobom. Sud je dužan u slučaju postojanja koluzijske opasnosti prvo procijeniti može li se ona otkloniti navedenim mjerama opreza, pa tek ako to nije moguće odrediti pritvor.

2.4. Iteracijska opasnost

Iteracijska⁹² opasnost je opasnost od ponavljanja itinerera odnosno "kriminalnog puta". Ona postoji kada osobite okolnosti opravdavaju bojazan da će okrivljenik ponoviti kazneno djelo, dovršiti započeto kazneno djelo ili počinuti kazneno djelo kojim prijeti. Svrha ovog pritvora nije kaznenoprocenjske prirode već preventivne, a sastoji se u očuvanju javne sigurnosti. Sam je zakonodavac u čl. 102. st. 2. ZKP ograničio primjenu pritvora po ovoj osnovi s obzirom na vrstu i težinu kaznenog djela. Mora postojati opasnost od počinjenja kaznenog djela protiv imovine ili drugog djela zaprijećenog kaznom od tri godine zatvora. Razlog ovog ograničenja je u načelu razmjernosti. Oduzimanje prava na slobodu zbog počinjenja lakšeg kaznenog djela bilo bi nerazmjerno, odnosno mjera bi bila nerazmjerna cilju koji se želi postići.⁹³ Daljnje limitirajuće pravilo je da se mora raditi o opasnosti od ponavljanja istovrsnog ili sličnog kaznenog djela kao onog za koje se tereti. To znači da je sud dužan utvrditi postojanje činjenica koje opravdavaju bojazan od recidiva istog ili sličnog djela. Mogućnost ponavljanja kaznenog djela, a kao jedna od zakonom propisanih osnova za određivanje i produljenje pritvora, mora biti konkretna i takva da se razborito može predvidjeti i očekivati.⁹⁴ Okolnosti na temelju kojih sud može

sudionike ili prikrivače ". Istaknuto je podrazumijevalo, u ovom slučaju, obvezu suda prvog stupnja utvrditi i naznačiti činjenice koje su od bitnog značenja za pravilno utvrđivanje kaznenog djela i krivnje svakog pojedinog okrivljenika u postupku, te okolnosti koje pokazuju da bi žalitelj boravkom na slobodi, utjecajem na supočinitelja, omeo tijek kaznenog postupka.

Samo općenitom tvrdnjom da će žalitelj utjecati na supočinitelja, ako bi boravio na slobodi, pobijanim rješenjem nije utvrđeno postojanje osnovane sumnje da će žalitelj, boraveći na slobodi utjecati na supočinitelja i time ometi pravilno provođenje ovog kaznenog postupka, pa i ne postoje zakonski osnovi za daljnju primjenu mjere pritvora protiv žalitelja po toč. 2. st. 2. čl. 102. ZKP/97, kako to ističe i žalba. " VSRH II Kž-428/1999-3

⁹² Iter, itineris lat. put tj. opasnost nastavljanja "kriminalnog puta"

⁹³ " ... okrivljeniku se stavlja na teret da je radi prodaje držao upakirano u sedam paketića 335 grama zelene biljne materije tipa droga marihuana. Pravilno žalitelj ističe da pogrešno sud prvog stupnja drži, da uslijed činjenice da je okrivljenik nezaposlen i bez stalnih izvora prihoda, te da se radi o relativno velikoj količini opojne droge marihuane, postoje one osobite okolnosti koje opravdavaju bojazan da bi boravkom na slobodi mogao nastaviti s vršenjem istovrsnih kaznenih djela. Prema stajalištu ovoga suda, u konkretnom slučaju ne radi se o takovoj količini niti kvaliteti opojne droge koja bi u korelaciji s činjenicom okrivljenikove nezaposlenosti spadala u kategoriju onih osobitih okolnosti kojima bi se mogla opravdati primjena mjere pritvora po osnovi iz čl. 102. st. 1. toč. 3. ZKP, kao krajnja mjera osiguranja okrivljenikove prisutnosti u kaznenom postupku, posebice u situaciji kada okrivljenik do sada nije evidentiran kao počinitelj ovakvih ili sličnih kaznenih djela." VSRH II Kž-42/01-3

⁹⁴ Ustavni sud RH U-III-1162/1997

utvrditi postojanje ove opasnosti ovise o vrsti kaznenog djela, a neke od okolnosti koje nalazimo u sudskoj praksi su pripadnost organiziranoj kriminalnoj skupini, ranija osuđivanost, labilnost, sklonost kockanju, zloupotreba droga.

Pravilo da se mora raditi o istovrsnom ili sličnom kaznenom djelu nije propisao zakon već je ustanovljen sudskom praksom, a prihvaćen je i u teoriji. Razlog tome je što je utvrđivanje opasnosti od ponavljanja kaznenog djela prognoza odnosno sud može utvrditi samo da postoji vjerojatnost a ne i izvjesnost da će okrivljenik počiniti kazneno djelo. Sud ocjenjuje postojanje okrivljenikove opasnosti primarno na temelju kaznenog djela zbog kojeg se vodi kazneni postupak. Procjena o opasnosti od počinjenja drugog kaznenog djela bila bi apstraktna, činjenično neutemeljena i isključivo preventivna mjera koja nije opravdana ranije dokazanoj opasnosti počinitelja te bi oduzimanje osobne slobode na takvom temelju bilo nezakonito. Odluku o pritvoru zbog opasnosti ponavljanja istovrsnog ili sličnog kaznenog djela donio je i Ustavni sud RH.⁹⁵

Većina mjera opreza mogu imati za svrhu otklanjanje iteracijske opasnosti, kao npr.: zabrana posjećivanja određenog mjesta ili područja, zabrana približavanja određenoj osobi i zabrana uspostavljanja ili održavanja veze s određenom osobom, zabrana poduzimanja određene poslovne aktivnosti i privremeno oduzimanje dozvole za upravljanje motornim vozilom.

2.5. Posebno teške okolnosti djela

Četvrti pritvorski razlog koji se označava kao posebno teške okolnosti djela postoji u slučajevima teških kaznenih djela koja su dijelom taksativno navedena⁹⁶ a dijelom određena kao sva djela za koja je propisana kazna zatvora od dvanaest godina. Zakon kaže da je okrivljenicima za ta djela moguće odrediti pritvor "ako je to neophodno zbog posebno teških okolnosti djela". Ovu sintagmu je sudska protumačila kao postojanje specifične vrste i težine kaznenog djela zbog načina izvršenja ili drugih posebno teških okolnosti djela. Mora se raditi o načinu izvršenja ili posebno teškim okolnostima koje bitno odstupaju od uobičajenog načina izvršenja, odnosno uobičajenih posljedica kaznenih djela.⁹⁷ Neke od takvih okolnosti iz sudske prakse su primjerice količina droge koja je dovoljna za širu distribuciju i narušavanje zdravlja većeg broja osoba, počinjenje razbojništva u grupi i sa oružjem.⁹⁸

Međutim, postojanje teških okolnosti djela ne odgovara na pitanje koja je svrha ovog pritvora. Zakon nije propisao koja se opasnost otklanja odnosno koja legitimna svrha se ostvaruje pritvaranjem počinitelja takvog djela. Postojanje posebno teških okolnosti djela kao osnova za pritvor posebno je sporno kada se radi o okolnostima koja predstavljaju zakonska obilježja kaznenih djela jer oduzimanje slobode samo zbog osnovane sumnje da

⁹⁵ V. Odluka U-III-1162 od 2. 12. 1998. Pavlović ipak upozorava na neujednačenost prakse Ustavnog suda koji je u jednoj kasnijoj odluci rekao "...da se pritvor može odrediti (odnosno produžiti) zbog opasnosti da će osoba počiniti novo kazneno djelo (ponoviti kazneno djelo), pri čemu vrsta kaznenog djela nije relevantna, pa ona može biti ista, ali i različita". PAVLOVIĆ, ŠIME (2005) Ustavni sud - jamac zakonitosti odluka o određivanju i produženju pritvora u kaznenom postupku, *Aktualna pitanja kaznenog zakonodavstva* - 2005, 101-164, 111.

⁹⁶ Ubojstvo, razbojništvo, silovanje, terorizam, otmica, zlouporaba opojnih droga, iznuda, zlouporaba ovlasti u gospodarskom poslovanju, zlouporaba položaja ili ovlasti, udruživanje za počinjenje kaznenog djela.

⁹⁷ VSRH, II KŽ 265/99.

⁹⁸ Kritiku primjene ove pritvorske osnove u našoj sudskoj praksi v. JOSIPOVIĆ, 2000, 796-797.

je počinjeno određeno kazneno djelo predstavlja obligatoran pritvor koji je protivan pretpostavci nedužnosti pa stoga i Europskoj konvenciji⁹⁹ i Ustavu RH.¹⁰⁰

Svrha ovog pritvora je sigurno u sferi prevencije odnosno zaštiti javne sigurnosti i pravnog poretka. Moglo bi se odrediti da razlozi za ovaj pritvor postoje kada zadržavanje na slobodi počinitelja kaznenog djela koji djeluje opasno uznemiruje javnost te bi u njoj umanjilo ugled i povjerenje u kazneno pravosuđe. ZKP je do 1997. godine poznavao pritvor zbog uznemiravanja javnosti. Prema čl. 182. st. 2. toč. 4. ZKP pritvor se mogao odrediti "ako je u pitanju krivično djelo za koje se prema zakonu može izreći kazna deset godina zatvora ili teža kazna, a zbog načina izvršenja, posljedica ili drugih okolnosti djela došlo je do takva uznemirenja građana da je radi nesmetanog vođenja krivičnog postupka ili sigurnosti ljudi prijeko potrebno određivanje pritvora." Nakon što je uznemiravanje javnosti ukinuto kao osnova za pritvor, niti zakonodavac ni sudska praksa nam još nisu dali odgovor koja je svrha pritvora zbog teških okolnosti kaznenog djela. S obzirom da je i Europski sud za ljudska prava priznao uznemiravanje javnosti kao pritvorsku osnovu, da je Vijeće Europe preporukom dopustilo određivanje pritvora u slučaju posebno teških kaznenih djela i kada tri "klasična" pritvorska razloga ne mogu biti ustanovljena,¹⁰¹ da i druge Europske države poznaju posebnu pritvorsku osnovu za teška kaznena djela,¹⁰² te da je Ustavni sud RH ocijenio odredbe čl. 102. ZKP sukladnim Ustavu,¹⁰³ u našem pravnom sustavu bi trebalo jasno odrediti svrhu ove vrste pritvora i razdijeliti ga od obligatornog pritvora. Neodređivanje svrhe ovog pritvora, onemogućuje i njegovu zamjenu alternativnim pritvorskim mjerama. Tako prema našem zakonu i praksi, niti jednom mjerom opreza kao ni jamstvom se ne bi mogla ostvariti svrha ovog pritvorskog razloga. Posebno je sporna odluka Vrhovnog suda RH o procjeni postojanja ovog pritvorskog razloga samo s obzirom na zaprijećenu kaznu, ali ne i s obzirom na očekivanu kaznu.¹⁰⁴

⁹⁹ V. ovdje poglavlje III. 2. Konvencijske obveze zakonodavca pri uređenju pritvora: 6. Pravo na suđenje u razumnom roku ili puštanje na slobodu (uz jamstvo; čl. 5. st. 3.)

¹⁰⁰ Razlika između fakultativnog i obligatornog pritvora je u tome što kod obligatornog pritvora sudac ne ispituje postoje li pritvorski razlozi koji se pritvorom žele ostvariti već čim se utvrdi postojanje osnovane sumnje da je počinjeno određeno kazneno djelo ili da je izrečena određena kazna sudac mora odrediti pritvor.

¹⁰¹ Recommendation no. r (80) 11 of the Committee of Ministers to member states concerning custody pending trial, principle 4.

¹⁰² Prema § 112. st. 3. njemačkog Kaznenog zakona, pritvor je dopušten za teška kaznena djela i kada ne postoji jedna od klasičnih pritvorskih osnova. Radi se o teškim kaznenim djelima kojim se ugrožavaju život i tijelo drugih osoba: ubojstvo, genocid, teška tjelesna ozljeda, teško izazivanje požara, izazivanje požara sa smrtnom posljedicom, izazivanje eksplozije i stvaranje terorističke organizacije. Iako Zakon kao pritvorsku osnovu propisuje samo postojanje osnovane sumnje za kataloški nabrojena teška kaznena djela, njemački Savezni ustavni sud je protumačio ovu odredbu u skladu s Ustavom i postavio dodatne uvjete za pritvor po ovom osnovu. Određivanje pritvora po ovom osnovu dopušteno je samo ako postoje okolnosti na kojima se temelji opasnost da bi bez pritvaranja okrivljenika brzo razjašnjenje i kažnjavanje za djelo moglo biti ugroženo. Znači da će sud uz osnovanu sumnju morati utvrditi postojanje jedne od tri klasične pritvorske opasnosti (od bijega, koluzijska i iteracijska) ako sukladno načelu razmjernosti s manjim stupnjem vjerojatnosti. MEYER-GÖBNER, LUTZ (2004) *Strafprozessordnung*, München: Verlag C.H.Beck, 426. Time se sud oslobodio strogih uvjeta dokazivanja činjenica za pritvorske razloge, koja vrijede za ostala kaznena djela što je sukladno načelu razmjernosti. Međutim, ako postoje važni razlozi protiv postojanja ijedne opasnosti, pritvor se ne smije odrediti. PFEIFFER, GERD (2003) *Karlsruher Kommentar zur Strafprozessordnung*, München: C. H. Beck, 606-607.

¹⁰³ U-I-1193/1197 i dr. od 29. rujna 1999.

¹⁰⁴ V. sljedeće poglavlje: 3. Razmjernost u užem smislu ili uravnoteženost.

Daljnje pitanje koje se otvara s obzirom na načelo razmjernosti jest mogu li postojati posebno teške okolnosti djela kod imovinskih kaznenih djela i je li zakon preširoko odredio vrstu kaznenih djela kod kojih se može odrediti ova vrsta pritvora. Odluke Ustavnog suda RH nam govore da tumačenje znatne imovinske koristi kao pritvorskog razloga posebno teške okolnosti kaznenog djela treba biti vrlo restriktivno i može opravdati trajanje pritvora samo određeno vrijeme.¹⁰⁵

Isto tako, treba odgovoriti na pitanje, obuhvaćaju li navedena kaznena djela i svoje privilegirane odnosno kvalificirane oblike. Primjerice, može li se pritvor prema ovom osnovu odrediti zbog privilegiranih ubojstava kao što je ubojstvo na mah, čedomorstvo ili usmrćenje na zahtjev. Načelo zakonitosti u primjeni mjere pritvora nam daje negativan odgovor. Pritvor se po ovoj osnovi može odrediti samo za privilegirane i kvalificirane oblike djela koje su propisane u okviru osnovnog kaznenog djela, a ne i za one koji su u Kaznenom zakonu opisane kao posebna kaznena djela.

3. Načelo razmjernosti i trajanje pritvora

Načelo razmjernosti je temeljno načelo za određivanje i ukidanje pritvora propisano čl. 16. st. 2. Ustava RH te čl. 87. i 101. ZKP. Zakon propisuje načelo razmjernosti kao temeljno načelo primjene svih prisilnih mjera u kaznenom postupku, a posebno ga razrađuje u odnosu na mjeru pritvora prema okrivljeniku. Ono je pretpostavka za pritvor u svakom pojedinom slučaju i sud bi uvijek pri odlučivanju o pritvoru uz ocjenu o postojanju osnovane sumnje i pritvorskog razloga morao procijeniti i je li oduzimanje slobode okrivljeniku razmjerno svrsi koja se njime želi ostvariti. Kriteriji za procjenu poštivanja načela razmjernosti su:¹⁰⁶

a) *Prikladnost*. Pritvor se može odrediti samo ako se njime može ostvariti legitiman cilj. Sud mora pri svakom određivanju pritvora procijeniti može li se oduzimanjem slobode ostvariti svrha pritvora koje je zakon propisao kroz razloge za pritvor.

b) *Nužnost (supsidijarnost)*. Ovaj kriterij odnosi se na mogućnost primjene blažih mjera kao i na trajanje pritvora. Zakon ga definira u odredbi čl. 87. st. 2. ZKP prema kojoj će sud po službenoj dužnosti ukinuti pritvor ili ga zamijeniti blažom mjerom ako su prestali zakonski uvjeti za njegovu primjenu, ili ako su nastupili uvjeti da se ista svrha može postići blažom mjerom. Pritvor može biti određen samo ako se ista svrha ne može ostvariti drugom mjerom (čl. 87. st. 1. i čl. 101. st. 1. ZKP). Pritvor je najteža kaznenoprocena mjera, pa je sud dužan primijeniti bilo koju drugu mjeru nazočnosti ako se njome može ostvariti svrha zbog koje je određen pritvor. Mjere koje je zakonodavac predvidio su: jamstvo, mjere opreza i kućni pritvor. Pritvor može trajati samo dok je to nužno, a čim prestanu razlozi zbog kojih je određen, mora se ukinuti i pritvorenik se mora pustiti na slobodu (čl. 101. st. 2. ZKP).

3. *Razmjernost u užem smislu ili uravnoteženost*. Težina zahvata u ljudsko dobro mora biti razmjerna legitimnom cilju. Pritvorom se oduzima temeljno ljudsko pravo na slobodu, pa za njegovu primjenu nije dovoljno ostvarenje legitimnog cilja, već i razmjer između težine kaznenog djela, kazne koja se može očekivati i potrebe određivanja i trajanja pritvora (čl. 101. st. 3. ZKP). Visina zapriječene kazne je apstraktni kriterij, dok je kazna koja se može očekivati konkretni kriterij koju sud utvrđuje na temelju stanja spisa u

¹⁰⁵ Ustavni sud RH U-III-1162/1997; U-III-3698/2003.

¹⁰⁶ V. KRAPAC, 2003, 228; CLAYTON / TOMLINSON, 2000, 279.

stadiju postupka u kojem odlučuje.¹⁰⁷ Za razliku od njemačkog Saveznog ustavnog suda koji je proširio pretpostavke za određivanje pritvora zbog teških okolnosti dijela upravo zato da bi ga uskladio s ustavnim načelom razmjernosti, Vrhovni sud RH je relativizirao primjenu ovog načela na ovaj pritvorski razlog vežući ga samo za apstraktni kriterij i isključujući konkretni. U konkretnom predmetu Vrhovni sud RH zauzeo je stajalište da okolnost što se počinitelju zbog maloljetnosti neće moći izreći maloljetnički zatvor, nije okolnost relevantna za ocjenu pritvorske osnove iz čl. 102. st. 2. toč. 4. ZKP, budući da je za ovu pritvorsku osnovu relevantna isključivo težina inkriminiranog kaznenog djela vidljiva kroz visinu zapriječene kazne, a ne i konkretna mogućnost izricanja takve kazne.¹⁰⁸

Procjena ovog uvjeta je posebno važna kod odlučivanja o produljenju pritvora jer dužina oduzimanja slobode mora biti razmjerna ostvarenju svrhe, što znači da postojanje razloga koji su opravdavali određivanje pritvora ne mora opravdati i njegovo trajanje nakon određenog vremena. Kako je istaknuo Ustavni sud, "radi zaštite ustavnih prava, u slučajevima produljenja pritvora kroz duže vrijeme, a kroz koje vrijeme štetne posljedice bivaju veće, razlozi za produljenje pritvora moraju biti kvalitativno jači."¹⁰⁹

Poseban problem u pogledu primjene načela razmjernosti na odluku o produljenju pritvora u našem kaznenom procesnom pravu i praksi postoji u odnosu na pritvorsku osnovu "teške okolnosti kaznenog djela". Kod tri klasične pritvorske osnove koje se definiraju kao opasnost (od bijega, koluzijska i iteracijska) zakon određuje svrhu pritvora, pa ako protekom vremena prestane određena opasnost mora doći i do ukidanje pritvora. Međutim, kod četvrte pritvorske osnove iz zakonskog teksta kao niti iz postojeće sudske prakse ne može se izvesti zaključak o mogućnosti promjene činjenica o kojima ovisi pritvor. Naime, težina okolnosti kaznenog djela ne može postati manja protekom vremena, a druga svrha ovog pritvora nije definirana. Kao što je to naveo Europski sud za ljudska prava, postojanje osnovane sumnje o počinjenju kaznenog djela nakon proteka određenog vremena nije više dovoljno za produljenje pritvora, već sud mora utvrditi koji su to važni i dovoljni razlozi javnog interesa koji opravdavaju pritvor.¹¹⁰ Osim toga, sud je dužan ispitati sve činjenice u korist i protiv javnog interesa koji opravdavaju duže oduzimanje slobode i navesti ih u obrazloženju svoje odluke.¹¹¹ S obzirom da naš zakon ni sudska praksa nije odredila svrhu pritvora zbog teških okolnosti djela odnosno nisu određeni koji su to promjenjivi razlozi koji opravdavaju produljenje pritvora po toj osnovi, Ustavni sud RH se pozvao na praksu Europskog suda i uveo uvjet javnog interesa.¹¹² Iako pojam "javnog interesa" kao pritvorskog uvjeta nije poznat u našem zakonodavstvu niti praksi, ovu intervenciju Ustavnog suda treba pozdraviti, jer je njime popunjena praznina u pravnom uređenju produljenja pritvora u RH.¹¹³ Osim toga, Ustavni sud navodi da je sud

¹⁰⁷ JOSIPOVIĆ, IVO (1998) 3. radionica: Mjere opreza i 6. radionica: Pritvor, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, br. 1., 270-274, 273.

¹⁰⁸ VINJA, ILEANA (1999) Nove pritvorske odredbe u praksi Vrhovnog suda Republike Hrvatske, Aktualnosti novoga kaznenog zakonodavstva i Zakona o zaštiti osoba s duševnim smetnjama, 50-66, 58.

¹⁰⁹ U-III-1162/1997.

¹¹⁰ *Kreps v. Poljska* iz 2001.

¹¹¹ *Ibid.*

¹¹² U-III-3698/2003.

¹¹³ Kritički o ovoj odluci Ustavnog suda v. *Pavišić*, 2003, 139-140.

dužan u obrazloženju rješenja o produljenju pritvora navesti činjenice iz kojih proizlazi da je i poslije proteka određenog roka, pritvor jedina opravdana i neophodna mjera.¹¹⁴

4. Trajanje rokova za pritvor

Zakon o kaznenom postupku je u kaznenopravni sustav Republike Hrvatske uveo rokove trajanja pritvora tijekom cijelog kaznenog postupka koji je do tada bio ograničen samo u stadiju istrage. Tijekom gotovo devetogodišnje primjene ovog Zakona sudska praksa dala je odgovor na mnoge dvojbe koje su se pojavile u tumačenju odredaba o trajanju pritvora, ali i dalje postoje neke nedoumice i različitosti u odlučivanju o ovim pitanjima.

4.1. Pritvor tijekom istrage

4.1.1. Tijela nadležna za odlučivanje o pritvoru

U prethodnom postupku, sve do podnošenja optužnog akta, pritvor određuje, produljuje i ukida istražni sudac. I do sada je istražni sudac bio nadležan za donošenje u prvome stupnju odluke o određivanju i o ukidanju pritvora. Međutim, najnovijim amandmanom ZKP¹¹⁵ izmijenjene su i odredbe čl. 106. ZKP, a suština tih promjena je stavljanje u nadležnost istražnog suca i odluke o produljenju pritvora tijekom istrage: nakon isteka prvog mjeseca pritvora, istražni sudac, a ne više izvanraspravno vijeće (iz čl. 20. st 2. ZKP), nadležan je za donošenje odluke o produljenju pritvora prvo za dva, a zatim još za tri mjeseca.

Dakako, moguće je da pritvor bude određen i rješenjem izvanraspravnog vijeća županijskog suda donesenim povodom žalbe državnog odvjetnika protiv rješenja istražnog suca o odbijanju njegovog prijedloga za određivanje pritvora. Izvanraspravno vijeće može, također povodom žalbe državnog odvjetnika, i produljiti pritvor kojega je istražni sudac ukinuo. U ovim slučajevima radi se o drugostupanjskim rješenjima izvanraspravnog vijeća kojima se preinačuju prvostupanjska rješenja istražnog suca.

¹¹⁴ "Uvažavajući, međutim, protek vremena tijekom kojeg je podnositelj u pritvoru, okolnosti konkretnog slučaja, radnje koje su dosada provedene u kaznenom postupku i zahtjeve što ih pred nadležne sudove koji odlučuju o produljenju pritvora postavljaju mjerodavne odredbe Ustava, Europske konvencije i ZKP-a, Ustavni sud ocjenjuje da su nadležni sudovi propustili postupiti s osobitom pažnjom u posljednjem postupku ispitivanja osnovanosti produljenja pritvora. Ustavni sud smatra, naime, da obrazloženje prema kojem "i dalje stoje isti razlozi zbog kojih je pritvor protiv okrivljenika i ranije određen, odnosno produljen", te da se "okolnosti i prilike od donošenja zadnjeg rješenja nisu promijenile", s naznakom zakonske osnove za pritvor i visine protupravno pribavljene imovinske koristi kao posebno teške okolnosti djela, više nisu dostatni za ocjenu da je produljenje pritvora - poslije 15 mjeseci njegova neprekidnog trajanja - jedina opravdana i neophodna mjera za osiguranje nazočnosti podnositelja u daljnjem tijeku kaznenog postupka. (...)

Konačno, prema općem načelu razmjernosti, sadržanom u članku 16. stavku 2. Ustava, te prema izričitoj odredbi članka 101. (104.) stavka 1. ZKP-a pritvor može biti određen samo ako se ista svrha ne može ostvariti drugom mjerom. U obrazloženjima osporenih rješenja nije sadržana nikakva naznaka da su nadležni sudovi razmatrali (ne)osnovanost produljenja pritvora podnositelja s aspekta članka 101. (104.) stavka 1. ZKP-a, na što su bili obvezni i prema članku 16. stavku 2. Ustava.

Uzimajući u obzir sve prethodne navode i okolnosti konkretnog slučaja, Ustavni sud ocjenjuje da u osporenim rješenjima Vrhovnog suda Republike Hrvatske i Županijskog suda u Osijeku nisu navedeni ni obrazloženi relevantni razlozi koji bi bili dostatni za ocjenu da podnositelju nisu povrijeđena ustavna prava zajamčena člankom 22. u vezi s člancima 16. stavkom 2. i 25. stavkom 2. Ustava." U-III-3698/2003.

¹¹⁵ Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o kaznenom postupku („Narodne novine“ broj 115. od 25. listopada 2006.) Ovaj Zakon stupio je na snagu 8. dana od dana objave, dakle, 2. studenog 2006. godine.

Konačno, a budući da Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o kaznenom postupku nema prijelaznih odredaba iz kojih bi bila ograničena njegova primjena u već pokrenutim istragama, valja zaključiti da je nakon stupanja na snagu tog Zakona istražni sudac nadležan za produljenje pritvora u istrazi (čak i kada je, primjenom do tada važećeg ZKP, izvanraspravno vijeće već odlučivalo o produljenju pritvora, a trajanje pritvora po tom rješenju istječe).

4.1.2. Računanje roka za pritvor u istrazi

U vrijeme trajanja pritvora uračunava se svako lišenje slobode.¹¹⁶ S obzirom na ovu odredbu, istražni sudac mora u izreci rješenja o određivanju pritvora naznačiti od kada je okrivljenik lišen slobode.¹¹⁷ Kada se radi o okrivljeniku koji je bio uhićen od strane redarstvenih vlasti te doveden istražnom sucu koji je odredio i njegovo zadržavanje, a nakon podnošenja istražnog zahtjeva i pritvor, u praksi nema dvojbi o uračunavanju ovakvog lišenja slobode u trajanje pritvora, jer će istražni sudac naznačiti vrijeme uhićenja (čl. 103. st. 2. ZKP) i od tada odrediti rok od mjesec dana, koliko pritvor može trajati na temelju prvog rješenja o njegovom određivanju.

Međutim, događa se da je okrivljenik bio uhićen od strane redarstvenih vlasti, ali nije bio doveden istražnom sucu, već je pušten, a da se tijekom istrage protiv njega odredi pritvor. U toj situaciji bi istražni sudac u rješenju o određivanju pritvora, naznačujući do kada pritvor po tom rješenju može trajati, trebao navesti i da će se u trajanje pritvora uračunati i ono lišenje slobode do kojega je došlo tijekom prethodnog postupka, dakle, uhićenje od strane redarstvenih vlasti.¹¹⁸ Takva formulacija potrebna je ne samo kada je poznat trenutak uhićenja okrivljenika (primjerice, prilikom ispitivanja pred istražnim sucem), nego i kada se ne zna kada će okrivljenik biti uhićen (primjerice, ako je u bijegu, pa je pritvor protiv njega i određen iz osnove navedene u čl. 102. st. 1. toč. 1. ZKP te je za njim izdana tjalica).

Također valja napomenuti da odredba o uračunavanju svakog lišenja slobode u vrijeme trajanja pritvora nema apsolutni značaj. Sudska praksa je u više odluka izrazila jasni stav da se ekstradicijski pritvor u kojem se okrivljenik nalazio u stranoj državi do njegovog izručenja Republici Hrvatskoj ne uračunava u trajanje pritvora.¹¹⁹

Pritvor u istrazi prestaje protekom roka na koji je bio određen i, ako u tom roku nije produljen novim rješenjem, okrivljenik treba biti pušten na slobodu. Dakle, u istrazi nije

¹¹⁶ Uračunavanje u trajanje pritvora lišenja slobode prije donošenja rješenja o pritvoru ponovljeno je i u st. 1. čl. 106. ZKP.

¹¹⁷ O obavezi naznake trenutka oduzimanja slobode u rješenju o pritvoru v. JOSIPOVIĆ, *Uhićenje i pritvor*, 1998, 336-337.

¹¹⁸ Josipović također navodi da se u trajanje pritvora treba uračunati vrijeme uhićenja i u slučaju kada policija više puta uhiti istog počinitelja. JOSIPOVIĆ, *Uhićenje i pritvor*, 1998, 365.

¹¹⁹ Tako u rješenju Vrhovnog suda Republike Hrvatske od 13. listopada 2006. godine broj II Kž-796/06:

„U odnosu na žalbene navode da u ukupno trajanje pritvora treba uračunati i vrijeme koje je optuženik proveo u ekstradicijskom pritvoru u Kraljevini Španjolskoj, treba reći da prema pravnom shvaćanju Vrhovnog suda Republike Hrvatske, lišenje slobode vezano za trajanje postupka ekstradicije u nekoj stranoj državi, se ne uračunava u maksimalno trajanje pritvora pred domaćim sudom, jer se radi o lišenju slobode temeljem kvalitativno različitih osnova.

Naime, ekstradicijski pritvor ima svrhu osiguranja nazočnosti okrivljenika dok se ne utvrdi postoje li zakonske pretpostavke za njegovo izručenje sukladno odredbama stranog zakona i međunarodnih konvencija, zbog čega se takav pritvor u postupku ekstradicije ne može uračunavati u pritvor tijekom trajanja postupka kod domaćeg suda. Međutim, takvo lišenje slobode svakako će se uračunati u eventualno izrečenu kaznu, sukladno odredbama čl. 17. i 63. KZ.“

potrebno donositi posebno rješenje o ukidanju pritvora zbog proteka njegovog trajanja, jer se samim rješenjem o određivanju pritvora određuje i do kada on po tom rješenju može trajati. U praksi se često događa da istražni suci trajanje pritvora povezuju s trenutkom lišenja slobode, pa i trenutak isteka pritvora po prvom rješenju određuju na sate i minute.¹²⁰ Međutim, prema odredbi čl. 83. st. 3. ZKP, rokovi određeni po mjesecima završavaju se protekom onog dana posljednjeg mjeseca koji po svom broju odgovara danu kad je rok počeo (sukladno st. 2. istog čl.). Budući da iz posljednje rečenice iz st. 1. čl. 106. ZKP proizlazi da se u vrijeme trajanja pritvora uračunava svako lišenje slobode, očigledno je da upravo dan lišenja slobode treba uzeti kao početak tog jednomjesečnog roka, zbog čega ovaj rok ističe protekom onog dana sljedećeg mjeseca koji po broju odgovara danu lišenja slobode (ako u sljedećem mjesecu nema tog dana, rok se završava posljednjeg dana tog mjeseca¹²¹), dakle, istekom tog dana - u ponoć, a ne u onoliko sati i minuta tog dana u koliko je sati okrivljenik mjesec dana ranije bio lišen slobode.

Iz odredbe čl. 106. st. 3. ZKP jasno proizlazi da ukupno trajanje pritvora u istrazi ne može prijeći šest mjeseci.

4.1.3. Kaznena djela u nadležnosti USKOK-a i prema Zakonu o primjeni Statuta MKS

Odredbama čl. 28. st. 2. Zakona o Uredu za suzbijanje korupcije i organiziranog kriminaliteta,¹²² koji zakon i u odnosu na ZKP predstavlja *lex specialis*, propisano je da sveukupni rok trajanja pritvora u prethodnom postupku za kaznena djela iz nadležnosti Ured za suzbijanje korupcije i organiziranog kriminaliteta može iznositi dvanaest mjeseci, kada se i sveukupni rok trajanja pritvora iz čl. 109. ZKP produljuje se za šest mjeseci (st. 3. čl. 28. ZUSKOK).

Ovakvo produljenje trajanja pritvora moguće je samo ako je istraga produljena u skladu s čl. 204. st. 1. ZKP. Ta odredba ne propisuje formu izvješća istražnog suca predsjedniku suda o razlozima zbog kojih istraga nije završena u roku šest mjeseci niti obvezu predsjednika suda da i formalno donese odluku o produljenje istrage. Međutim, u postupcima u kojima takvo produljenje istrage ima za posljedicu i produljenje trajanja pritvora, predsjednik suda mora donijeti odgovarajuću pisanu odluku kojom se u tom predmetu određuje produljenje istrage (u praksi - za daljnjih šest mjeseci). Protiv te odluke stranke nemaju pravo žalbe, ali okrivljenik može pobijati rješenje o produljenju pritvora doneseno nakon ovakvog produljenja istrage.

Čl. 16. Zakon o primjeni Statuta Međunarodnoga kaznenog suda i progonu za kaznena djela protiv međunarodnoga ratnog i humanitarnog prava¹²³ propisuje da će se u otkrivanju i kaznenom progonu za kaznena djela iz čl. 1. toga Zakona u odnosu na trajanje zadržavanja i pritvor na odgovarajući način primijeniti odredbe čl. 28. Zakona o Uredu za suzbijanje korupcije i organiziranog kriminaliteta. Dakle, i u postupcima u kojima se primjenjuju odredbe tog Zakona pritvor, pod opisanim uvjetima, može trajati šest mjeseci dulje.

S obzirom na izmjenu ZKP kojom je određeno da istražni sudac, nakon određivanja pritvora koji može trajati jedan mjesec, produljuje pritvor za dva, a nakon toga još za tri

¹²⁰ Primjerice, ako je osumnjičenik bio uhićen 6. studenog 2006. godine u 9,30 sati, a istražni sudac odlučuje o pritvoru 8. studenog 2006. godine, napisat će: „Pritvor određen ovim rješenjem može trajati najdulje mjesec dana od lišenja slobode 6. studenog 2006. godine u 9,30 sati.“

¹²¹ Posljednja rečenica st. 3. čl. 83. ZKP.

¹²² „Narodne novine“ broj 88/01., 12/02. i 22/05.

¹²³ „Narodne novine“ broj 175/03.

mjeseca, postavlja se pitanje tko produljuje pritvor kada je u postupcima koji se vode primjenom Zakona o Uredu za suzbijanje korupcije i organiziranog kriminaliteta ili Zakona o primjeni Statuta Međunarodnoga kaznenog suda i progonu za kaznena djela protiv međunarodnoga ratnog i humanitarnog prava produljeno trajanje istrage. S obzirom na nove odredbe ZKP iz kojih jasno proizlazi da je za produljenje pritvora u istrazi nadležan istražni sudac, treba zaključiti da on odlučuje o pritvoru i nakon proteka prvih šest mjeseci ako je trajanje istrage produljeno odlukom predsjednika suda.

4.1.4. Posebnosti u računanju pritvora u skraćenom postupku do podnošenja optužnog prijedloga

Prema odredbi čl. 106. st. 3. ZKP, pritvor može prije podnošenja optužnog prijedloga u skraćenom postupku trajati onoliko koliko je potrebno da se provedu istražne radnje, ali ne dulje od šezdeset dana. Za razliku od pritvora u istrazi, trajanje ovog pritvora određeno je u danima. Stoga i rješenje o određivanju pritvora, kao i ono o njegovom produljenju, trebaju također glasiti na dane odnosno potrebno je odrediti broj dana za koji se pritvor određuje i, shodno tome, dan do kojega pritvor može trajati.

4.2. Pritvor u prvostupanjskom postupku

ZKP sadrži odredbe o trajanju pritvora koje se odnose na dio kaznenog postupka od podnošenja optužnice do donošenja prvostupanjske presude. Međutim, dva su stadija u ovoj fazi postupka koji zahtijevaju posebnu analizu: odlučivanje o pritvoru neposredno nakon podnošenja optužnog akta ako se okrivljenik već nalazi u pritvoru, kao i situacija kada je predmet, nakon što je bio podnesen optužni akt, vraćen u istragu.

4.2.1. Odlučivanje o pritvoru neposredno nakon podnošenja optužnog akta

Prema čl. 107. st. 1. ZKP, ako se okrivljenik u trenutku podnošenja optužnice ili optužnog prijedloga sudu nalazi u pritvoru, izvanraspravno vijeće je dužno odmah, a najkasnije u roku od četrdesetosam sati po podnošenju optužnice ili optužnog prijedloga, odlučiti ima li još mjesta pritvoru, te svojim rješenjem produljiti ili ukinuti pritvor. Uz navedeni rok od četrdesetosam sati postavljaju se dva pitanja: je li navedeni rok vrijeme za koje se trajanje istražnog pritvora produljuje preko šest mjeseci (primjerice, kada je taj pritvor istekao neposredno nakon podnošenja optužnog akta), ili je izvanraspravno vijeće odluku o pritvoru dužno donijeti prije isteka istražnog pritvora te koje su posljedice propuštanja tog roka.

Rok od četrdesetosam sati instruktivni je rok koji je propisan zbog potrebe žurnosti postupanja u pritvorskim predmetima (čl. 101. st. 4. ZKP). Samo podnošenje optužnog akta predstavlja novi stadij kaznenog postupka, ali taj je stadij još uvijek dio prethodnog postupka koji se nastavlja na istragu odnosno istražne radnje. Budući da pritvor u istrazi odnosno tijekom provođenja istražnih radnji može trajati do dana navedenog u rješenju o određivanju odnosno produljenju pritvora, propisivanje roka u kojem se mora preispitati potreba zadržavanja okrivljenika u pritvoru i nakon podnošenja optužnog akta ne može se smatrati produljenjem mogućeg trajanja pritvora *ex lege*. Zbog toga se odluka o produljenju ili ukidanju pritvora mora donijeti prije isteka trajanja pritvora određenog rješenjem iz istrage. Ako ta odluka ne bi bila donesena unutar tog roka, pritvor prestaje i okrivljenik mora biti pušten na slobodu.

Propuštanje izvanraspravnog vijeća da odluči o pritvoru u roku četrdesetosam sati od primitka optužnog akta nema za posljedicu prestanak pritvora. Kao što je ranije već navedeno, taj rok je instruktivne naravi, pa bi pritvor, u slučaju nedonošenja rješenja izvanraspravnog vijeća, prestao tek protekom roka do kojega je istražnim rješenjem

određen odnosno produljen. Okrivljenik se u tom razdoblju (od proteka četrdesetosam sati od primitka optužnog akta pa do isteka roka određenom rješenjem o pritvoru iz istrage) ne bi nalazio bez sudske odluke u pritvoru, jer bi osnovu njegovog pritvaranja predstavljalo upravo istražno rješenje o određivanju odnosno produljenju pritvora. Dakako, pritvorenik bi se tada mogao obratiti pritužbom predsjedniku suda pred kojim se vodi postupak zbog odugovlačenja postupka (čl. 210. ZKP) te inicirati druge mjere vezane uz sudsku upravu.¹²⁴

4.2.2. Pritvor kod vraćanja predmeta u istragu

Iz odredbe čl. 107. st. 3. ZKP¹²⁵ proizlazi da se, u slučaju vraćanja predmeta u istragu, pritvor u kojem se okrivljenik nalazi ponovo vraća u režim koji vrijedi za istragu, a to se ne odnosi samo na njegovo trajanje, nego i na tijelo koje je nadležno za produljenje pritvora (a to je posebno važno s obzirom na nedavne promjene ZKP), ali i na sadržaj rješenja o produljenju pritvora.¹²⁶ Naime, okrivljenik se u trenutku donošenja odluke o vraćanju predmeta u istragu može nalaziti u pritvoru ili na temelju odluke izvanraspravnog vijeća o određivanju pritvora, ili na temelju odluke tog vijeća o produljenju pritvora (određenog tijekom istrage, a produljenog nakon podnošenja optužnice, prije njene kontrole).¹²⁷

Rješenja vijeća o pritvoru nakon podnesene optužnice ne sadrže rok na koji je pritvor određen odnosno produljen,¹²⁸ jer je sud u ovom stadiju postupka dužan svaka dva mjeseca od pravomoćnosti prethodnog rješenja o pritvoru ispitivati postoje li zakonski uvjeti za daljnju primjenu ove mjere i o tome donijeti posebno rješenje (druga rečenica čl. 107. st. 2. ZKP). Međutim, vraćanjem predmeta u istragu i na pritvor se primjenjuju odredbe koje se odnose na taj stadij postupka, pa bi, nakon primanja od tužitelja spisa s istražnim zahtjevom odnosno zahtjevom za dopunu istrage istražni sudac trebao donijeti rješenje kojim određuje rok do kojega pritvor može trajati. Pri donošenju ovog rješenja istražni sudac imat će na umu koliko se okrivljenik do tog trenutka nalazio u pritvoru pa će, ovisno o tome, odlučiti hoće li pritvor trajati najdulje do isteka mjesec dana od lišenja slobode, ili do isteka još dva mjeseca od proteka prvog mjeseca pritvora, ili još daljnja tri mjeseca (primjenom odredaba čl. 106. st. 1. ili 2. ZKP).

Napominje se da je istražni sudac sada nadležan i za donošenje rješenja o produljenju pritvora tijekom istrage u koju je predmet vraćen.

¹²⁴ Josipović navodi da propuštanje toga roka predstavlja relativno bitnu povredu odredaba kaznenog postupka pozivajući se iz literature na dvije odluke Vrhovnog suda Hrvatske iz 1973. i 1975. JOSIPOVIĆ, *Uhićenje i pritvor*, 1998, 355.

¹²⁵ Ako je povodom prigovora protiv optužnice, zahtjeva predsjednika vijeća za ispitivanjem optužnice ili zahtjeva za obnovu kaznenog postupka predmet vraćen u istragu, ranije određeni pritvor do podnošenja nove optužnice traje najdulje šest mjeseci.

¹²⁶ Propisivanjem da rokovi za pritvor vrijede i u slučaju vraćanja predmeta u istragu, Zakon je riješio jedno od najspornijih pitanja vezano uz trajanje pritvora u bivšoj SFRJ. O tome više JOSIPOVIĆ, *Uhićenje i pritvor*, 1998, 368-371.

¹²⁷ Članak 104. stavak 3. ZKP

¹²⁸ Neki sudovi u izreci tih rješenja navode da taj „pritvor može trajati do pravomoćnosti presude“, ali to se, s obzirom na obveznu kontrolu pritvora te posebno odlučivanje o njemu prilikom donošenja presude, ukazuje nepotrebnim.

4.2.3. Pritvor do donošenja i nakon donošenja prvostupanjske presude

Čl. 109. ZKP u st. 1. propisuje rokove trajanja pritvora do donošenja prvostupanjske presude.¹²⁹ U primjeni ovih odredaba uglavnom nema dvojbi. Sukladno načelu razmjernosti, trajanje pritvora za vrijeme glavne rasprave ovisi o težini kaznenog djela određenog visinom zapriječene kazne.

4.2.4. Posebno o disciplinskom pritvoru

Postoje različita tumačenja odredbe čl. 108. st. 2. ZKP koja propisuje da pritvor određen na temelju čl. 102. st. 3.¹³⁰ ZKP (dakle, takozvani „disciplinski pritvor“ - onaj koji je određen protiv okrivljenika koji, iako uredno pozvan, izbjegava doći na glavnu raspravu) može trajati najdulje mjesec dana. Naime, postavlja se pitanje je li moguće po navedenom osnovu odrediti pritvor i kada je istekao rok trajanja pritvora iz čl. 109. ZKP, kao i može li se rok od mjesec dana produžiti ako se potreba za disciplinskim pritvorom pojavi višekratno, posebno ako dođe do ponavljanja kaznenog postupka.

Vrhovni sud RH kroz svoju praksu zauzeo je stajalište da je disciplinski pritvor posebna vrsta pritvora,¹³¹ vezana isključivo uz određeni stadij postupka i sasvim određeni cilj - osiguranje optuženikove nazočnosti na glavnoj raspravi, koja u njegovoj odsutnosti ne može biti provedena - i maksimalni rok njegovog trajanja reguliran je posebnom odredbom - čl. 108. st. 2. ZKP, koja je, dakle, *lex specialis* u odnosu na opće odredbe čl. 109. tog Zakona. Zbog toga je pritvor po toj osnovi moguće odrediti i nakon što su istekli svi rokovi maksimalnog trajanja pritvora iz čl. 109. ZKP.¹³² U odnosu na pitanje višekratnog određivanja i ukupnog trajanja pritvora po ovoj osnovi, stav Vrhovnog suda RH je da se pritvor na temelju čl. 102. st. 3. ZKP može odrediti i u više navrata, ali sveukupno trajanje tog pritvora ne može prijeći mjesec dana.

Prema drugom stajalištu, koje zastupa i autorica ovog članka, odredbe čl. 109. ZKP određuju maksimalno trajanje pritvora neovisno o osnovi iz koje je on određen, pa, nakon isteka tih rokova, nije moguće odrediti niti jednu vrstu pritvora pa niti disciplinski pritvor. Odredbe o apsolutnim limitima trajanja pritvora postoje radi zaštite prava okrivljenika na slobodu, pa ih treba tumačiti *in favorem* okrivljenika. Sukladno Konvenciji i Ustavu RH, država može pojedincu oduzeti slobodu samo u postupku propisanom zakonom. ZKP predviđa rokove za ukupno trajanje pritvora za cijeli kazneni postupak vodeći pri tome računa i o mogućnosti suda da okonča postupak u predviđenom roku, a iznimke za slučajeve prekoračenja tih rokova također predviđa zakonom (v. čl. 28. st. 3. ZUSKOK). Ekstenzivno tumačenje zakonskih odredbi kojima se oduzima temeljno pravo na slobodu

¹²⁹ (1) Do donošenja presude suda prvoga stupnja pritvor može trajati najdulje:

- 1) šest mjeseci ako se za kazneno djelo može izreći kazna zatvora do tri godine,
- 2) godinu dana ako se za kazneno djelo može izreći kazna zatvora do pet godina,
- 3) godinu i šest mjeseci ako se za kazneno djelo može izreći kazna zatvora do osam godina,
- 4) dvije godine ako se za kazneno djelo može izreći kazna zatvora preko osam godina,
- 5) tri godine ako se za kazneno djelo može izreći kazna dugotrajnog zatvora.

¹³⁰ U tekstu Zakona omaškom je napisano da se radi o st. 2., umjesto st. 3. čl. 102.

¹³¹ Dodatni argument za ovo shvaćanje je činjenica da je isključena mogućnost određivanja pritvora po ovoj osnovi zajedno s nekom drugom iz čl. 102. st. 1. točaka 1. do 4. ZKP, a te druge osnove se inače mogu kumulirati.

¹³² VSRH II Kž-181/03-03.

na štetu okrivljenika na način produženja trajanja pritvora bez izričitog zakonskog utemeljenja nije prihvatljivo.¹³³ S druge strane, ispravna je odluka Vrhovnog suda RH u odnosu nemogućnost trajanja disciplinskog pritvora više od zakonskog roka od 30 dana, iako ima i drugačijih stajališta.¹³⁴

4.2.5. Pritvor do donošenja presude u skraćenom postupku

Treba ukazati na razliku između odredbe st. 2. i odredbe st. 4. čl. 107. ZKP koje, između ostalog, reguliraju i obveznu kontrolu pritvora do donošenja prvostupanjske presude u redovnom odnosno skraćenom postupku. Druga rečenica čl. 107. st. 2. ZKP propisuje obvezu izvanraspravnog vijeća da ispita postoje li zakonski uvjeti za daljnju primjenu mjere pritvora, i to svaka dva mjeseca od pravomoćnosti prethodnog rješenja o pritvoru, te donošenje posebnog rješenja o produljenju ili ukidanju pritvora. Međutim, u skraćenom postupku je, prema odredbi čl. 107. st. 4. ZKP, vijeće dužno svakih mjesec dana ispitati postoje li razlozi za pritvor. Dakle, u tom postupku se obveza kontrole pritvora ne veže uz protek roka koji bi se računao od pravomoćnosti posljednjeg rješenja o pritvoru, nego se rok, i to onaj od mjesec dana, treba računati od dana donošenja posljednjeg rješenja.¹³⁵

4.2.6. Odlučivanje o pritvoru prilikom donošenja prvostupanjske presude

Prema posljednjoj rečenici čl. 107. st. 2. ZKP, vijeće će, ako se okrivljenik u času donošenja nepravomoćne presude nalazi u pritvoru, ispitati postoje li zakonski uvjeti za daljnju primjenu mjere pritvora. Ocjenjujući ima li mjesta produljenju pritvora, a ponekad i je li potrebno određivanje pritvora ako se okrivljenik nalazi na slobodi, a postoji zakonska osnova za njegovo pritvaranje (najčešće se radi o slučaju iz čl. 102. st. 4. ZKP - obligatornom pritvoru zbog izricanja kazne zatvora od pet godina ili teže kazne), sud mora imati na umu dotadašnje trajanje pritvora, kao i rokove maksimalnog dosega predviđene u čl. 109. st. 1. i 2. ZKP.¹³⁶ Pritom se maksimalno trajanje pritvora ne utvrđuje prema kazni zapriječenoj za kazneno djelo koje je optuženiku stavljeno na teret, nego s obzirom na kaznu koja je predviđena za ono kazneno djelo za koje je optuženik proglašen krivim.¹³⁷

¹³³ Zanimljivo je da je i Vrhovni sud u slučaju konflikta odredbi o obligatornom pritvoru pri izricanju nepravomoćne presude i ukupnog trajanja pritvora rekao da odredba čl. 109. ZKP ima apsolutni značaj jer nalaže ograničenje trajanja pritvora "u svakom slučaju". Tako VINJA, 1999, 65.

¹³⁴ Tako Josipović smatra da se načelno treba dopustiti ponovno određivanje pritvora izazvanog grubim kršenjem procesne discipline od strane okrivljenika i nakon proteka roka od 30 dana, no pod uvjetom da zakon izričito dozvoli takvu mogućnost. JOSIPOVIĆ, *Uhićenje i pritvor*, 1998, 372.

¹³⁵ Dakako, to u praksi može stvoriti određene probleme, jer prvostupanjski sud mora ponovno odlučivati o pritvoru i kada je pravomoćnost posljednjeg rješenja o pritvoru nastupila neposredno prije proteka mjesec dana od njegovog donošenja, a moguće je i takvo odlučivanje čak i prije nego što nastupi pravomoćnost prethodnog rješenja (primjerice, ako ono nije moglo biti dostavljeno branitelju okrivljenika).

¹³⁶ O prednosti propisa o ukupnom trajanju pritvora pred propisom o obveznom određivanju pritvora ako je okrivljenik osuđen na kaznu zatvora u trajanju od pet ili više godina v. Vinja, 1999, 65.

V. odluku VSRH II 5 Kr 1/04-3 u kojoj taj sud produljuje obligatorni pritvor sukladno čl. 109. st. 3. ZKP.

¹³⁷ Dakle, ako je optuženiku bilo stavljeno na teret kazneno djelo pokušaja ubojstva iz čl. 90. u vezi s čl. 33. KZ za koje je zapriječena kazna zatvora najmanje pet, dakle do petnaest godina, optuženik je, prema odredbi čl. 109. st. 1. toč. 4. ZKP, do donošenja prvostupanjske presude mogao biti u pritvoru najdulje dvije godine, a po donošenju te presude, primjenom odredbe čl. 109. st. 2. ZKP, još šest mjeseci, pa bi, ako je za to kazneno djelo proglašen krivim, a u pritvoru je do presuđenja bio jednu godinu, prvostupanjski sud mogao donijeti rješenje o produljenju pritvora.

Određene dvojbe, međutim, postoje u primjeni odredbe st. 2. čl. 109. ZKP koja predviđa mogućnost produljenja ukupnog trajanja pritvora po donošenju prvostupanjske presude.¹³⁸ Prije svega, treba naglasiti da ova odredba ne regulira odlučivanje o produljenju pritvora, nego da se radi o produljenju *ukupnog trajanja pritvora* za određeno vrijeme.¹³⁹

4.3. Pritvor u žalbenom postupku

4.3.1. Pritvor u drugostupanjskom postupku

U praksi se najčešće događa da maksimalni rok trajanja pritvora iz čl. 109. st. 1. ZKP istječe nakon donošenja prvostupanjske presude, a prije njene pravomoćnosti odnosno tijekom žalbenog postupka. U tom slučaju će izvanraspravno vijeće prvostupanjskog suda,¹⁴⁰ prije isteka tog roka, a na temelju čl. 109. st. 2. ZKP, donijeti rješenje o produljenju ukupnog trajanja pritvora.¹⁴¹ U rješenju o produljenju ukupnog trajanja pritvora odredit će se za koje vrijeme se to trajanje produljuje. U pravilu će se ukupno trajanje pritvora produljiti za rokove navedene u čl. 109. st. 2. ZKP, ali pritom treba imati na umu i kaznu izrečenu prvostupanjskom presudom: ako bi ta kazna, uračunavanjem pritvora, istekla prije mogućeg maksimalnog trajanja ovakvog produljenja pritvora, ukupno trajanje pritvora odredit će se do dana isteka te kazne, jer pritvor tim danom treba biti ukinut. Ako tijekom žalbenog postupka istekne maksimalni rok trajanja pritvora i po st. 1. i po st. 2. čl. 109. ZKP (ako je ukupno trajanje pritvora po toj odredbi bilo produljeno), ili ako optuženik u pritvoru izdrži kaznu na koju je prvostupanjskom presudom osuđen prije donošenja drugostupanjske odluke, prvostupanjski će sud ukinuti pritvor danom isteka nekog od ovih rokova.

4.3.2. Pritvor u trećestupanjskom postupku

Odredbom čl. 109. st. 4. ZKP propisano je da pritvor od dana donošenja drugostupanjske presude protiv koje je dopuštena žalba može trajati do pravomoćnosti presude, ali najdulje tri mjeseca. Gramatičkim tumačenjem ove odredbe moglo bi se zaključiti da ovaj tromjesečni rok uvijek veže trećestupanjski sud, pa i kada je drugostupanjska presuda donesena čak prije isteka rokova određenih st. 1. čl. 109. ZKP (dakle, i prije nego što je

Međutim, ako je optuženik u tom predmetu, dakle, povodom optužbe za kazneno djelo ubojstva u pokušaju, proglašen krivim za kazneno djelo teške tjelesne ozljede iz čl. 99. st. 1. KZ, za koje je zapriječena kazna zatvora (sada od šest mjeseci) do tri godine, maksimalno trajanje pritvora prema čl. 109. st. 1. toč. 1. ZKP iznosi šest mjeseci, a primjenom odredbe st. 2. istog članka, ono se produljuje za još jedan mjesec, dakle, ukupno sedam mjeseci, zbog čega pritvor protiv njega, ako i egzistiraju razlozi za pritvaranje, više nije moguće produljiti, pa će sud pritvor ukinuti.

¹³⁸ Ta odredba glasi: U predmetima u kojima je donesena nepravomoćna presuda, ukupno trajanje pritvora do njezine pravomoćnosti može se produljiti za jednu šestinu u slučajevima iz točke 1. do 3. stavka 1. ovoga članka, odnosno za jednu četvrtinu u slučajevima iz točke 4. i 5. stavka 1. ovoga članka.

¹³⁹ Dakle, izreka rješenja treba glasniti: „*Produljuje se ukupno trajanje pritvora protiv okrivljenog NN za još šest mjeseci.*“

¹⁴⁰ nadležno za donošenje ovog rješenja analognom primjenom odredbe čl. 104. st. 3. ZKP-a

¹⁴¹ Dakako, nema zapreke niti da raspravno vijeće, ako je u vrijeme donošenja presude bliski i istek roka trajanja pritvora iz čl. 109. st. 1. ZKP, prilikom donošenja presude istovremeno riješi: (1) da se protiv optuženika produljuje pritvor do pravomoćnosti presude (uz naznaku zakonske osnovne zbog koje se pritvor produljuje) te (2) da se produljuje ukupno trajanje pritvora protiv optuženika (uz naznaku na koje vrijeme - primjerice, za još šest mjeseci).

ukupno trajanje pritvora produljeno primjenom st. 2. čl. 109. ZKP). Međutim, citiranu odredbu čl. 109. st. 4. ZKP treba tumačiti na način da ona predviđa produljenje pritvorskih rokova u slučajevima kada su iscrpljene odredbe prethodnih stavaka istog članka, a ne na način da ih skraćuje. Zbog toga valja zaključiti:

Ako su prvostupanjska presuda i drugostupanjska presuda protiv koje je dopuštena žalba donesene unutar trajanja roka pritvora iz čl. 109. st. 1. ZKP, ukupno trajanje pritvora može se produljiti sukladno odredbi čl. 109. st. 2. ZKP. Nakon isteka roka pritvora iz čl. 109. st. 2. ZKP, pritvor se može produljiti po čl. 109. st. 4. ZKP.

Ukoliko su prvostupanjska presuda i drugostupanjska presuda protiv koje je dopuštena žalba donesene unutar trajanja roka pritvora iz čl. 109. st. 2. ZKP, ukupno trajanje pritvora može se produljiti po odredbi čl. 109. st. 4. ZKP, a nakon proteka roka iz čl. 109. st. 2. ZKP.

4.3.3. Pritvor nakon ukidanja presude u žalbenom postupku

Prema odredbi st. 3. čl. 109. ZKP, Vrhovni sud RH može, na obrazloženi prijedlog državnog odvjetnika, u slučaju kada je prvostupanjska presuda ukinuta, u postupku za kaznena djela iz toč. 1. do 3. st. 1. toga članka trajanje pritvora produljiti najviše do šest mjeseci, a za kaznena djela iz toč. 4. i 5. st. 1. istoga članka najviše za jednu godinu. U praksi se postavilo pitanje je li moguće, nakon što je prvostupanjska presuda bila unutar rokova određenih st. 1. čl. 109. ZKP ukinuta, ako su ti rokovi istekli prije donošenja nove prvostupanjske presude, produljiti pritvor primjenom odredbe st. 2. čl. 109. ZKP (dakle, pozivom na činjenicu da je u tom postupku bila donesena jedna prvostupanjska presuda, pa makar ona u međuvremenu bila i ukinuta), ili je pritvor tada moguće produljiti samo na temelju st. 3. čl. 109. ZKP. S obzirom na prihvaćena stajališta izražena u više odluka Vrhovnog suda RH, treba zaključiti:

Ako su prvostupanjska presuda i drugostupanjska odluka kojom je ukinuta prvostupanjska presuda donesene unutar trajanja roka pritvora iz čl. 109. st. 1. ZKP, ukupno trajanje pritvora može se produljiti po čl. 109. st. 2. ZKP, a nakon isteka ovog roka i po čl. 109. st. 3. ZKP.

Pri tome se ukupno trajanje pritvora po čl. 109. st. 3. ZKP produljuje tek protekom roka iz čl. 109. st. 2. ZKP, bez obzira da li je u ponovljenom postupku prvostupanjski sud donio novu prvostupanjsku presudu.

Pitanje redosljeda primjene zakonskih osnova za produljenje trajanja pritvora može se pojaviti i u predmetima u kojima je protiv drugostupanjske odluke dopuštena žalba, a prvostupanjska je presuda ranije bila ukinuta. I te je dvojbe riješila sudska praksa, u kojoj su se iskristalizirali sljedeći stavovi:

Ako je drugostupanjska odluka protiv koje je dopuštena žalba donesena unutar trajanja roka iz čl. 109. st. 3. ZKP, ukupno trajanje pritvora može se produljiti po odredbi čl. 109. st. 4. ZKP, nakon proteka roka iz čl. 109. st. 3. ZKP.

Ako je prvostupanjska odluka bila ukinuta unutar trajanja roka iz čl. 109. st. 1. ZKP, a protiv drugostupanjske odluke je dopuštena žalba, ukupno trajanje pritvora može se produljiti po odredbi čl. 109. st. 2., a po isteku tog roka i po odredbi čl. 109. st. 3. ZKP.

Ako je prvostupanjska odluka bila ukinuta unutar trajanja roka iz čl. 109. st. 2. ZKP, a protiv drugostupanjske odluke je dopuštena žalba, ukupno trajanje pritvora može se produljiti po odredbi čl. 109. st. 3. ZKP.

Odredbu čl. 109. st. 3. ZKP treba analogno primijeniti i na slučajeve ukidanja drugostupanjske odluke.

4.4. Pritvor nakon ukidanja presude u postupcima povodom izvanrednih pravnih lijekova

Prema odredbi čl. 104. st. 5. ZKP, vijeće, kad odlučujući o izvanrednim pravnim lijekovima ukine pobijanu presudu i predmet vrati na ponovni postupak, može odrediti pritvor ako postoje razlozi iz čl. 102. ovoga Zakona, a nisu protekli rokovi iz čl. 109. ovoga Zakona. Budući da se, prema posljednjoj rečenici čl. 106. st. 1. ZKP, u vrijeme trajanja pritvora uračunava svako lišenje slobode, pri ocjeni jesu li protekli rokovi maksimalnog trajanja pritvora treba uzeti u obzir i vrijeme koje je optuženik proveo na izdržavanju kazne izrečene mu ukinutom presudom. Pritom, s obzirom na ukidanje presude, ima mjesta i primjeni odredbe čl. 109. st. 3. ZKP.

Međutim, stavak 5. čl. 410. ZKP koji se odnosi na pritvor u obnovi kaznenog postupka posebna je odredba, jer se rješenjem kojim se dopušta obnova kaznenog postupka još ne ukida odnosno ne stavlja izvan snage prijašnja presuda.¹⁴² Tek po pravomoćnosti rješenja o dopuštanju obnove obustavit će se izvršenje kazne i sud će, na prijedlog državnog odvjetnika, odrediti pritvor ako postoje uvjeti iz čl. 102. ZKP. Ipak, i tada je sud vezan rokovima iz čl. 109. ZKP.

4.5. Pritvor nakon pravomoćnosti presude

Iz tri odredbe ZKP proizlazi da pritvor protiv optuženika teče i nakon pravomoćnosti presude. Odredba čl. 107. st. 2. ZKP propisuje da pritvor može nakon pravomoćnosti presude trajati najdulje do pravomoćnosti rješenja o upućivanju na izdržavanje kazne zatvora. Prema čl. 109. st. 5. ZKP okrivljenik koji se nalazi u pritvoru, a presuda kojom mu je izrečena kazna zatvora je postala pravomoćna, ostat će u pritvoru do upućivanja na izdržavanje kazne, a najdulje do isteka trajanja izrečene kazne. Iz čl. 390. st. 2. ZKP proizlazi i obveza drugostupanjskog suda da prilikom donošenja preinačujuće presude, dakle, nastupom njene pravomoćnosti, odredi pritvor iz osnove navedene u čl. 102. st. 4. ZKP. Odredbe čl. 107. st. 2. i čl. 109. st. 5. ZKP zapravo popunjavaju prazninu koja je ranije postojala između nastupa pravomoćnosti presude i započinjanja postupka upućivanja osuđenika na izdržavanje kazne zatvora.

Trajanje ovog pritvora, dakle, nije ograničeno rokovima iz čl. 109. st. 1. do 4. ZKP, ali je limitirano trajanjem izrečene kazne u koju mu se uračunava vrijeme provedeno u pritvoru. Pravomoćnošću rješenja suca izvršenja o upućivanju okrivljenika na izdržavanje kazne zatvora on gubi status pritvorenika i postaje osuđenik.

4.6. Istovremeno postojanje više rješenja o određivanju pritvora protiv iste osobe

Ako se vodi više kaznenih postupaka protiv istog okrivljenika može doći do situacije da sudovi donesu više rješenja o pritvoru protiv iste osobe.¹⁴³ Takvi slučajevi bi se trebali javljati samo kada sud u jednom postupku ne zna da je protiv okrivljenika određen pritvor u drugom postupku. Vrhovni sud Republike Hrvatske zauzeo je pravno stajalište da procesnopravno ne mogu paralelno egzistirati dva rješenja o određivanju odnosno produljenju pritvora protiv istog optuženika.¹⁴⁴ Sud pri određivanju pritvora mora voditi

¹⁴² To se može učiniti tek tijekom obnovljenog postupka na temelju odredaba čl. 411. st. 2. odnosno st. 3. ZKP.

¹⁴³ O ovom problemu usp. *Pavišić*, 2003, 106.

¹⁴⁴ VSRH II Kž 48/1997-3; VSRH II Kž 70/1993-3; VSRH II Kž 381/01-3; VSRH II Kž 578/04-5; VSRH II Kž 419/1996-3.

računa i je li protiv okrivljenika već određen pritvor u drugom predmetu i ako utvrdi da jest ne smije donijeti još jedno rješenje o određivanju pritvora.¹⁴⁵ Isto tako, kad sud povodom prijedloga za ukidanje pritvora ili žalbe na rješenje o pritvoru utvrdi postojanje više rješenja o određivanju ili produljenju pritvoru protiv istog optuženika, ostaviti će na snazi jedno rješenje, a ostala će ukinuti.

Međutim, sudovi ne ukidaju rješenja o pritvoru protiv istog okrivljenika automatski niti po službenoj dužnosti. Sud može ukinuti pritvor povodom prijedloga okrivljenika ili njegovog branitelja za ukidanje pritvora sukladno čl. 107.a ZKP ili povodom žalbe protiv rješenja kojim se određuje ili produljuje pritvor prema čl. 110. ZKP. Rok za žalbu računa se od dana uručenja odnosno primitka rješenja o pritvoru. Prema čl. 362. st. 2. ZKP žalba protiv presude podnosi se u roku koji se računa od dana dostave prijepisa presude, a prema čl. 399. st. 1. ZKP "Na postupak o žalbi protiv rješenja će se primjenjivati odredbe čl. 362. (...) ovog Zakona." To znači da se i rok za žalbu protiv rješenja o pritvoru, kao i rok za žalbu protiv presude, računa od dana dostave rješenja okrivljeniku ili njegovom branitelju. Iz toga slijedi da ukoliko je rješenje o određivanju ili produljenju pritvora doneseno ali nije uručeno okrivljeniku ili njegovom branitelju ono se ne može pobijati žalbom. Stoga je u praksi moguća situacija da je protiv istog okrivljenika doneseno više rješenja o pritvoru te da ona sva postoje istovremeno sve dok okrivljenik ili njegov branitelj ne prime rješenje o pritvoru i ne podnesu žalbu protiv njega.

Okrivljenik protiv kojeg je određeno više rješenja o pritvoru nalazi se u pritvoru prema onom rješenju koje mu je prvo uručeno. Zatvorska uprava će obavijestiti sve sudove pred kojim se vodi postupak protiv okrivljenika da se on nalazi u pritvoru.

VI. Zaključci

1. Konvencijska tijela, Komisija i Sud su tumačenjem navedenih odredaba članka 5. Europske konvencije o ljudskim pravima kroz svoje odluke na potpuni način definirala uvjete pod kojima je okrivljeniku u kaznenom postupku dopušteno oduzeti slobodu. Konvencijske pretpostavke za pritvor obvezuju našeg zakonodavca pri uređenju pritvora kao i sudove pri tumačenju zakonskih propisa koji reguliraju pritvor.
2. Temeljno načelo koje veže zakonodavca u uređenju pritvora kao i sud pri odlučivanju o pritvoru u konkretnom slučaju je pretpostavka okrivljenikove nedužnosti. S okrivljenom osobom treba postupati u odnosu na oduzimanje slobode kao s nedužnom. Postojanje osnovane sumnje ne može biti osnova za oduzimanje slobode i okrivljenikovo je temeljno pravo da se brani sa slobode.
3. Pritvor se u pravilu može odrediti samo u kaznenoprocenjske svrhe odnosno samo u cilju osiguranja provođenja kaznenog postupka. Iznimno je dopušteno, kada to zakon propisuje, određivanje pritvora iz preventivnih razloga, zaštite javne sigurnosti i javnog poretka od novih kaznenih djela.

¹⁴⁵ "S obzirom da se okrivljenik već nalazi u pritvoru na temelju odluke suda u jednom drugom kaznenom predmetu, nije potrebno, a niti dopustivo, odlučivati o njegovom lišavanju slobode u paralelnom postupku, kao što je to ovdje slučaj. Sud koji vodi paralelni kazneni postupak protiv istog okrivljenika, ovdje sud prvog stupnja, dužan je provjeravanjem stanja utvrditi hoće li i do kada pritvor protiv okrivljenika u tom drugom predmetu trajati, pa tek onda, ako pritvor u tom predmetu bude ukinut, ocijeniti postojanje razloga za pritvor i pritvor protiv okrivljenika, eventualno, ponovno odrediti." VSRH II Kž 28/1998 v. *Kramarić, Ivica*, Zakon o kaznenom postupku: Sudska praksa, Zagreb: Informator, 1998, 322; *Petranović, Milan*, Zakon o kaznenom postupku i Izbor odluka iz sudske prakse, Zagreb: Inženjerski biro, 2004, 80.

4. Svaki okrivljenik ima pravo na suđenje u razumnom roku, ali je taj rok stroži kada se radi o pritvorenicima jer je pritvor okolnost na temelju koje se procjenjuje razumni rok trajanja kaznenog postupka.
5. Pritvor ne smije biti obligatoran niti punitivnog karaktera. Stoga, postojanje osnovane sumnje da je osoba počinila određeno kazneno djelo bez obzira kako teško ne može biti osnova za određivanje pritvora. Sudac mora uvijek imati diskreciju da odluči je li nužno okrivljeniku odrediti pritvor za vrijeme trajanja kaznenog postupka.
6. U slučajevima produljenja pritvora kroz duže vrijeme, štetne posljedice za okrivljenika postaju veće odnosno zadiranje u njegovo pravo na slobodu postaje drastičnije, pa razlozi za produljenje pritvora sukladno načelu razmjernosti moraju biti kvalitativno jači.
7. Pritvor zbog težine kaznenog djela odnosno zbog teških okolnosti počinjenja kaznenog djela određuje se zbog osnovane sumnje da je okrivljenik počinio kazneno djelo uz te teške okolnosti. Europski sud za ljudska prava kao i Ustavni sud RH dopušta da se pritvor odredi u određenim slučajevima iz ovih razloga. Međutim, ti razlozi nisu dovoljni za produljenje pritvora odnosno za njegovo duže trajanje.
8. Hrvatski zakonodavac ili sudska praksa moraju odrediti svrhu pritvora zbog teških okolnosti kaznenog djela odnosno moraju se odrediti okolnosti koje opravdavaju trajanje pritvora po toj osnovi duže vrijeme. Osnovana sumnja o postojanju teških okolnosti djela ne opravdava dugotrajno oduzimanje slobode pritvorom. Ustavni sud je ispunio ovu prazninu javnim interesom. Pojam javnog interesa je potrebno detaljnije razraditi.
9. Sud je dužan u obrazloženju presude o produljenju pritvora obrazložiti razloge koji opravdavaju njegovo duže trajanje koji sukladno načelu razmjernosti ne mogu biti isti kao oni koji su opravdali njegovo određivanje. Osim toga, sud je dužan i obrazložiti zašto nije moguće mjeru pritvora zamijeniti nekom drugom blažom mjerom.
10. Zakonodavac je dužan propisati alternativne mjere ostvarivanja pritvorskih razloga za sve vrste pritvora.
11. U pritvor se mora uračunati svako oduzimanje slobode uhićenjem prije započinjanja kaznenog postupka.
12. Za kaznena djela iz nadležnosti USKOK-a ili prema Zakonu o primjeni Statuta MKZ pritvor u istrazi, koji može trajati 12 mjeseci, određuje i produljuje istražni sudac.
13. Sud je dužan odluku o osnovanosti pritvora neposredno nakon podnošenja optužnog akta donijeti prije isteka trajanja pritvora određenog rješenjem iz istrage.
14. Sporno je pitanje ulazi li pritvor prema okrivljeniku koji izbjegava doći na glavnu raspravu u ukupno trajanje pritvora. Vrhovni sud RH smatra da je pritvor po toj osnovi moguće odrediti i nakon što su istekli svi rokovi maksimalnog trajanja pritvora, ali da u slučaju višekratnog određivanja njegovo sveukupno trajanje ne može prijeći mjesec dana.
15. U skraćenom postupku se obveza kontrole pritvora ne veže uz protek roka koji bi se računao od pravomoćnosti posljednjeg rješenja o pritvoru, već se rok od mjesec dana računa od dana donošenja posljednjeg rješenja.
16. Obligatorni pritvor nakon donošenja nepravomoćne presude se određuje u okviru rokova za ukupno trajanje pritvora.
17. Ako su prvostupanjska presuda i drugostupanjska odluka kojom je ukinuta prvostupanjska presuda donesene unutar trajanja roka pritvora iz čl. 109. st. 1. ZKP, ukupno trajanje pritvora može se produljiti po čl. 109. st. 2. ZKP, a nakon isteka ovog roka i po čl. 109. st. 3. ZKP. Pri tome se ukupno trajanje pritvora po čl. 109. st. 3. ZKP

produljuje tek protekom roka iz čl. 109. st. 2. ZKP, bez obzira da li je u ponovljenom postupku prvostupanjski sud donio novu prvostupanjsku presudu.

18. Odredbe čl. 109. st. 2. i 3. ZKP propisuju pretpostavke za produljenje ukupnog pritvora.

19. U vrijeme trajanja pritvora uračunava svako lišenje slobode pa pri ocjeni jesu li protekli rokovi maksimalnog trajanja pritvora treba uzeti u obzir i vrijeme koje je optuženik proveo na izdržavanju kazne izrečene mu ukinutom presudom.

20. Trajanje pritvora nakon pravomoćnosti presude nije ograničeno rokovima iz čl. 109. st. 1. do 4. ZKP, ali je limitirano trajanjem izrečene kazne u koju mu se uračunava vrijeme provedeno u pritvoru.

21. Okrivljenik nikada ne može biti u pritvoru po više rješenja o pritvoru. Procesnopravno ne mogu egzistirati dva rješenja o određivanju i produljenju pritvora protiv istog okrivljenika stoga sud ne smije donijeti rješenje o određivanju pritvora ako je protiv iste osobe pritvor već određen. Ako više sudova donesu više rješenja o pritvoru, prvo se izvršava rješenje o pritvoru koje je okrivljeniku prvo uručeno, a ostala rješenja će sud po prijedlogu ili žalbi okrivljenika ili njegovog branitelja ukinuti.

Literatura:

1. **Bingham, Tom** (2003) Personal Freedom And The Dillema Of Democracies, *International and Comparative Law Quarterly*, October, LexisNexis(TM) Academic
2. **Brkić, Branko** (1999) Zadržavanje - uhićenje - pritvor, Aktualnosti novoga kaznenog zakonodavstva i Zakona o zaštiti osoba s duševnim smetnjama, 83-87.
3. **Clayton, Richard / Tomlinson, Hugh** (2000) *The Law of Human Rights*, Oxford: Oxford University Press
4. **Clayton, Richard / Tomlinson, Hugh** (2003) *The Law of Human Rights: second annual updating supplement*, Oxford: Oxford University Press.
5. Commission staff working document, accompanying document to the Proposal for a Council framework decision on the European supervision order in pre-trial procedures between member States of the European Union, SEC(2006) 1080.
6. Commission staff working paper, Annex to the Green Paper on mutual recognition of non-custodial pre-trial supervision measures, SEC (2004) 1043.
7. **Frowein, Jochen / Peukert, Wolfgang** (1996) Europäische Menschenrechtskonvention (EMRK - Kommentar), Kehl: Engel Verlag
8. **Josipović, Ivo** (198) *Uhićenje i pritvor*, Zagreb: Targa, 268-459.
9. **Josipović, Ivo** (1993) Uhićenje i pritvor u međunarodnom pravu s posebnim osvrtom na uređenje uhićenja i pritvora u Evropskoj konvenciji o ljudskim pravima te praksu Evropske komisije i suda za ljudska prava, *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, br. 6, 659-699.
10. **Josipović, Ivo** (1994) Neka pitanja preventivnog lišenja slobode u hrvatskom kaznenom postupku, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu* br. 1, 162-178.
11. **Josipović, Ivo** (1998) 5. radionica: Mjere opreza i 6. radionica: Pritvor, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu* br. 1, 270-274.
12. **Josipović, Ivo** (2000) Novo hrvatsko pritvorsko pravo: raskorak između želja i rezultata, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu* br. 2, 789-801.
13. **Krapac, Davor** (2003) *Kazneno procesno pravo*, prva knjiga: Institucije, II izdanje, Zagreb: Narodne novine.
14. **Krapac, Davor** (2003) *Zakon o kaznenom postupku*, Zagreb: Narodne novine, 108-148.
15. **Ljubanović, Vladimir** (1999) Osiguranje nazočnosti okrivljenika u kaznenom postupku, *Pravni vjesnik*, br. 1-2, 40-64.
16. **Maržić, Darko** (1999) Neki aspekti primjene zakonskih odredbi o pritvoru prema novom Zakonu o kaznenom postupku, *Hrvatsko sudstvo u središtu*, br. 11., 57-59.

17. **Meyer-Goßner, Lutz** (2004) *Strafprozessordnung*, München: Verlag C.H.Beck
18. **Modly, Duško** (1994) Preventivno lišenje slobode po čl. 186. ZKP, *Policija i sigurnost*, br. 4., 358-372.
19. **Mršić, Gordana** (2003) Osnove za određivanje pritvora, *Hrvatska pravna revija*, br. 7., 93-99.
20. **Mršić, Gordana** (2002) Pritvor kao mjera osiguranja nazočnosti okrivljenika u kaznenom postupku, *Hrvatska pravna revija*, br. 11., 143-149.
21. **Pavišić, Berislav** (1999) Ustavna tužba protiv odluke o pritvoru u kaznenom postupku, *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci*, br. 1., 451-464.
22. **Pavišić, Berislav** (2003) *Komentar Zakona o kaznenom postupku*, Rijeka: Žagar, 114-160..
23. **Pavlović, Šime** (1995) Pritvor i ustavna tužba, *Odvjetnik*, br. 7-8, 23-28.
24. **Pavlović, Šime** (1999) Komentar na tekst "Neki aspekti primjene zakonskih odredbi o pritvoru po novom Zakonu o kaznenom postupku" Darka Maržića, *Odvjetnik* br. 5-6, 61-62.
25. **Pavlović, Šime** (2005) Ustavni sud - jamac zakonitosti odluka o određivanju i produljenju pritvora u kaznenom postupku, *Aktualna pitanja kaznenog zakonodavstva - 2005*, 101-164.
26. **Pavišić, Berislav** (2005) *Komentar Zakona o kaznenom postupku*, Rijeka: Žagar
27. **Petranović, Milan** (2004) *Zakon o kaznenom postupku s izborom odluka iz sudske prakse i stvarnim kazalom*, Zagreb: Inženjerski biro, 53-88.
28. **Pfeiffer, Gerd** (2003) *Karlsruher Kommentar zur Strafprozessordnung*, München: C. H. Beck
29. Proposal for a Council framework decision on the European supervision order in pre-trial procedures between member States of the European Union, COM(2006) 468 final
30. **Radić, Andrija / Tomašević, Goran** (1989) Neke napomene o pritvoru u sudskoj praksi, *Naša zakonitost* br. 2-3, 361-373.
31. Recommendation No. R (80) 11 concerning Custody Pending Trial, Council of Europe
32. Recommendation No. (99) 22 concerning Prison Overcrowding and Prison Population Inflation
33. **Vinja, Ileana** (1999) Nove pritvorske odredbe u praksi Vrhovnog suda Republike Hrvatske, *Aktualnosti novoga kaznenog zakonodavstva i Zakona o zaštiti osoba s duševnim smetnjama*, 50-66.